

די טורי זהbst שוהל אין גוישע הענט

74 יאהר פון קרייסטאל-נאכט - ט"ז מרחשון שנת תרצ"ט לפ"ק

(ערשטער טיל)

'קרייסטאל נאכט' - דער דרייטער חורבן • די 'טורי זהbst שוהל' • די שטאט לעטבערג • צוויי קהילות אין אין שטאט • די גראינדונג פון לעטבערג • די צוווי קהילות • די שטטעטישע קהלה • משפחת שרענץ'ילש • די ניע שוהל' - 'די נאכמאנאויטש שוהל' • די יעוזיאטן ימ"ש קומען קיין לעטבערג • די יעוזיאטן אין ריסישן פאלאמענט • א נאש אין אידישן קווארטל ווערט איבערגעגעבן צו די יעוזיאטן • די אידן אפעלין דעם באשלום • די ניע קאמיסיע באשטראפט די אידן אונן די שטאטראפט • די טויערין פון די שוהל וווען געשלאסן • דער אורתיל: 'ווארטפט אראפ די שוהל' • מען ווונדט זיך צום 'סימ' • די שוהל ווערט רחל' ענדגילטיגער אורתיל: 'געת איבער די שוהל' • מען ווונדט זיך צום 'סימ' • די שוהל ווערט רחל' פארוואנדלט אין א קירכע • אויר ווילט, פליהט ארין אין די שוהל' • דער פוילישער אופשטאנד • די אידן באקומען צוירק זיירעה אין די שוהל • דער 'שיר גאולה' • די שוהל אין נאצישע הענט

הרבי יוסף נחמי' הכהן קוואדראט
וורך מגילת יוחסין לבית באבוב מהדורות
לונדון

ענינים, אין לייגט צו אנדערא, ווייס איז דער שטייגער ווען מאיז מחרבר פיויט אדער קינה. אבער ער האט געזעהן, או אין זאץ איז דעם רב צצ"ל געאגאנגען אין לעבן ארײינצוליגן, דאס איז דער חרוז וואס הייבט זיך און מיט די ווערטער על שריפת אלפי מדרשות ובתי כנסיות, רבבות ספרי תורה ולומדייה, ואו כ"ק רבינו צצ"ל איז מקון אויף די טויזנטער שוהלן און ספרי תורה וועלכע זענען פארברענט געווארן.

זעהנדיג דאס, האט כ"ק אדמוני שליט"א פארגעלייגט זיין וואנדער צום טאטען: בי דעם גראיסן חורבן, ווען סייז פארטיליגט געווארן זעקס מיליאן קדושים אוון טהורם, מענער פרויין אוון קינדער מיט 'מיתות' משונות ואכזריות - וואס עפעס וויל דער טאטע דיקא מייחד זיין א גאנצן חרוז בלוייז וועגן דאס וואס עס זענען פארברענט געווארן די הייליג שוהלן און אירע ספרי תורה?

האט אים דער רב צצ"ל געענטפערט:

קרייסטאל נאכט - דער דרייטער חורבן

זיענדיג אונטער די השראה פון תשעה באב בשעתין שרייבן די געשיכטע פון די 'טורי זהbst שוהל', קומט אויפין געדאנק די ווערטער אין די 'קינה' וואס כ"ק מrown אדמוני' זצ"ל האט פארפאסט מקון צו זיין אויף דעם חורבן פון כל ישראל בי די צוויתע וועלטיס קrieg: 'על שריפת אלפי מדרשות ובתי כנסיות... מיום גلينו מארכינו לא הי' כזה כלוון נוראי'.

אין א שמוסס מוצאי תשעה באב שנת תשס"ט לפ"ק, האט כ"ק מrown אדמוני שליט"א דערציילט¹, או אנהיב זומער שתן תדש"ס לפ"ק, ווען ער האט געזעהן ווי דער רב זכרונו לברכה איז פארנו מען מיטין שרייבן די 'קינה' אויפין גראיסן חורבן, האט ער באמערקע ווי דער רב מעקט אויס געויסע

¹ גדרוקט בארכות אין קובץ אמורי קודש.

שלחו באש מקדשי אל-ל, ועינינו צפויות. כי'ק מרן אדמור'ר שליט'א האט מדגיש געועהן, אז דאס ווארט צפויות אייז לא לשון הוה, מיינענדיג צו זאגן דערמייט, אז די שרעקליכע מאמענטן זענען דעם רב זכרונו לברכה קיינמאַל נישט אוועק פון די אויגן.

מיטרעדט טאקע, אז אין איינס פון די ערשות הסקמות וואס כי'ק מרן אדמור'ר זצ"ל האט געשרבין נאכ"ז חורבן², על אדמת אמריקע- מיטוואָץ פרשת נצבים, כי'ה אלול שנות תשי"א לפ"ק, דערמאָנט ערדאס עניין, זול"ק: שרפו הרבה בתים מדרשות עם ספרי הקודש ביהד, כאשר בעניין ראייני בעיר ואם ביישראָל לבוב העתיקה יע"א בשנת תשי"א.

ווײַיל איך האב דאס ליידער אלין צוגעעהן! סיאיז געועהן יוענינו צפויות.

און כי'ק מרן רבינו זצ"ל האט ערקלערט זייןיע וווערטער. דאס אייז געועהן זיינדיג אין לעמבערג, קורץ נאכ"ז טראגישן אומוקום פון מײַן טאָן די ינקום דמו. מיהאָט דעמאָלטס געטוּהן כל מיני השתקות זיך צו ראטעוּן פון די דיטישע נעלג ימ"ש, און עס אייז דאן געלונגען פאר כי'ק רבינו זצ"ל, אינאיינעם מיט דעם לעמבערגער פרנס הרה"ח ר' העניך אשכזוי הייד [עדער בעל האכשניא פון כי'ק אדמור'ר בעל קדושת ציון זצ"ל הייד אין יגען תקופה] און נאָז עטיליכע רבנים, צו באָקומוּן שטעלעס אַין די רעליגיעזע אַפְּטִילוֹנְגִּי פון דעם דארטיגן יודענראָט. אַ דאנק דעם האָבן זיי געהאט פארשידענע פריוויליגעס, ווי צו מעגן גיינַן אַין די גאָסן, די רשעים וועלן זיי נישט פארכאָפּן, וכדומה.

קריסטאל-נאכ"ז - אַショַׁל אַין פָּלָמָעַן

שלמה הלברשטאם אבדיך באבאו

כבוד הרכני הופולג הנכבד טוה"ר דן ק רוז'יט נ"ז
מייקרי תושבי כי'ק אונגנואר, בעית ברוקלין יע"א
למלאות בקשתו אודיוווחה כי נהנתה בראותי את אשר נדבה לבו להדדים את הספר שירדי מס' זות לרבענו גאנַן ירושאל והדור בעל ברתי ופלתי זצ"ל זCMD וצמד אליו ספר שיר ה' ח' זי'ם רומי חריג'ן מצוות היוזאים מרת' של פרשת האונינו הכללה תרי"ג תיבות כפי שרמו לוּה רבנן הנגר' זצ"ל קוּוַילָןָן. ויעוּ כי ספו תמו הרשותנים שנדפסו, ובפרט בפרשעת הנאצים אלט'י אלףים ספרים עלו עלי' המקוד בעוה"ר ברשותה הקדוש ביהד, כאשר ימ"ש, שרפו הרבה בתים מדרשות עם ספרי הקודש ביהד, כאשר בעניין ראייני בעיד ואם ביישראָל לבוב העתיקה יע"א בשנת תש"א, ואחרי אשר נחרטלו בני אומתינו הקדושה וחוכמי התורה מספורי הקדמונים שהיו לערת תפארת בכל בית ישראל, עליין להזכיר פובה את המוציא לאָור עולם את חכולי גודלי וגאנַן אוּץ להחיה העומחה לישנה, ובידיו הוּא שיבוא על שכרו ויקום בו נוצר תאנה יאָכל פריו פריו קודש הלולים.

באעה"ח יומן ד' לסדר ובחורת חיים תש"א.

הקי' שלמה הלברשטאם

הסכמה פון כי'ק מרן אדמור'ר זצ"ל אויפֿן ספר "שֶׁבֶר מִצְוֹתִי" - פון הגאנַן רבי ר' יונתן אייבישץ זצ"ל

און אפשר קען זיין, אז דא ליגט אַטיפֿערע כוונה, פארוואָס כי'ק רבינו זצ"ל האט געשרבין אַט דעם חרוז.

דער רב זצ"ל, ווען ער וויל אַרוויסברענען אַין די קינה דאס גרויסע שרעקליכkeit פונס דעמאָלטסדייגן חורבן, שרייביט ער די ווערטער ימוייס גלינו מארכזינו - לא hei כזה כלוּן נוראי - זינט מיר זענען פֿאַרְגִּלוֹתִיט געועארן פון ארץ ישראל, אַין נאָך נישט געועהן אַזאָּ שרעקליכע אַפְּטִילְגִּי.

עס שטעלט זיך אַבער אַפְּרגע, זינט דעם חורבן בית המקדש, האט דאנַך כלל ישראָל זעהר אַסאָך געליטן, אַפְּילו

איינס פון די זאָכן וואס די דִּיִּיטִישָׁן האָבָן באַוִּיפּֿטְרָאָגֵט די יודענראָט אַיז געועהן, היהוט אַז אַין די שטאט לעמבערג זענען געועהן אַסאָך שוהלן אַוְן בְּתִי מְדֻרְשָׁתִים, האָבָן זיי יעַדְעַר טָאָג-צּוּוֹי גַּעֲדָרְפָּטְרָאָפְּן אַוְן אַבְּרָגָעָבָן די שְׁלִיסְלָעָךְ פון גַּעֲוִיסָע שְׁוָהָלָן צוֹ די דִּיִּיטִישָׁע באַהֲרָדָעָ, כְּדֵי זַיְיַ זָאָלָן דָּאָרְטָ קָעָנָעָן אַרְיִינָגִין צּוּמָּאָרְגָּנָס אַוְן עַס פָּאַרְבְּרָעָנָעָן רְחַיְּלָ. ר' העניך אשכזוי הייד אַיז געועהן דער פָּאַרְאַנְטוֹוֹאַרְטְּלִיכָּעָר אַוְיָף דֻּעָם, אַוְן פָּאַרְשְׁטִיטִיט זַיך, אַז ווי נָאָר מַעַן פְּלַעַג גַּעֲוָאָיר ווּעָרָן אַז מִידָּאָרָף אַבְּרָגָעָבָן די שְׁלִיסְלָעָךְ פון אַ גַּעֲוִיסָע שְׁוָהָלָן, האט דאנַך דאס גַּעֲמִינָט אַז מִגְּיִיטָ דָס נְעָבָעָ אַין קָוָרְצָן פָּאַרְבְּרָעָנָעָן, אַיז מַעַן שְׁנָעָל גַּעֲלָאָפָּן רָאַטְעָוָן די סְפִּרְיָה תּוֹרָה. מַיְקָעָן זַיך אַלְיִינָס פָּאַרְשְׁטָעָלָן ווּאָס פָּאָר אַמְסִירָת נְפָשָׁת דָס האָט פָּאַרְלָאָגָט, אַז צְשָׁפָעָט, אַז מִהְאָט בעה"ר פָּאַרְבְּרָעָנָט די שְׁוָהָל מַיִּטְדִּי הַיְיִילְגָּעָ סְפִּרְיָה תּוֹרָה דָעָרִין...

אוֹפְּן די דִּזְאַזְגָּעָ צְרָה אַיז דער רב זצ"ל מַקּוֹן אַין די קינה:

² על הספר *שֶׁבֶר מִצְוֹתִי* - מהגאון רבי ר' יהונתן אייבישץ זצ"ל (ברוקלין תש"ב).

ג'רוייסן חורבּן, וואס נאך איזידער מיהאט געלאנט די מאסן מערדערישע רציחות, האט מען שוין אויסגעפֿהרט דעם חורבן - דאס פֿאָרטיליגונג פֿון טויזנטער 'בְּתִי מקדש מעט'. דעריבער איז דאס שוין איינמאָל גָּלִילִיך צו דעם חורבן בְּתִי המקדש. 'מיום גָּלִינוּ מאָרכִינו - לא הי' כזה 'כלְיוֹן' נוראי. דאס וואָרט 'כלְיוֹן' נעמֶט אַריַין צוֹויִ זאָקָן; סֵי דער חורבן בְּתִי מקדש מעט, אונַן סֵי דער חורבן פֿון כלְּלִישְׁראֵל.

די טורי זהָב' שוהָל

איינע פֿון די לְעַמְבּוּרגּער שוהָלן וואָס האָבּן נישט פֿאָרְמִיטָן זְיִיעַר טְרָאָגִישָׁן סּוֹף, איז די באָקָאנְטָעָן טורי זהָב' שוהָל. די שוהָל - וועלכּעָ מיר האָבּן שוין דערמאָנט אַין אַפְּרִיעְרְדִּיגָּן אַרטִּיקְלִיךְ³ מִיטּ אִירָעָ אַנדְדָּרְעָ נְעָמָן - אַין אַ כְּרָאָנָּאָלָּגִישָׁן סְדָר: 'דִּי נְיִיעַ שְׂוֹהָלִי', 'דִּי נְאָכְמָאָנוּוִיטִישׁ שְׂוֹהָלִי', אַונַּן 'דִּי אַלְטָעָ שְׂוֹהָלִי - אַיז רְוִיּוּז שְׂוֹהָלִי' 'די טורי זהָב' שוהָלִי, אַונַּן 'דִּי אַלְטָעָ שְׂוֹהָלִי - אַיז בְּשָׁעַטוֹ גַּעֲוָעָהָן די דְּרִיטָ עַלְטָסְטָעָ שְׂוֹהָל אַין גָּאנַץ פּוֹילָן'.⁴ פֿאָרוֹוָס האָט די שוהָל גַּהְאָט אַזְוִיפִּיהָל נְעָמָן?

איינע פֿון די גִּיעָן וּוִיטָעָר, דָּאָרָךְ מַעַן אַיךְ דערמאָנעָן, אָז באָמְתָה האָבּן מיר אוּיסְגָּלָאוֹזֶת 'איַין נְאָמָן' וואָס די שוהָל האָט רְחִיל גַּעֲטָרָאָגָן, פָּאָר אַ תְּקוֹפָה פֿון דְּרִיטִי יְאָהָר - 'יעָזָאָיטָן קִירְכָּעָן'. וואָס אַיז גַּעַשְׁעָהָן? פֿאָרוֹוָס האָט די שוהָל אַזְוִי גַּהְיִיסָּן?

סִיאַיז דָּא נאָך אַ פֿרָאָגָע וואָס מִידָּאָרָךְ פֿאָרְעָנְטְּפָעָרָן. אַיְן די שוהָל אַיז גַּעֲוָעָהָן אָן אַינְטָעָסְאָנְטָעָר מְנָהָגָה, אָז אַיְינָס שבְּתָ נאָך פּוֹרִים האָט מַעַן אַין אִיר פֿאָרְגָּעְלִיָּנִיט אַ שְׁיוֹר גָּאָולִי' וואָס אַיז גַּעֲוָעָהָן פֿאָרְשָׁרִיבָן אַוְיףּ קָלָףּ, אַונַּן אַיז פֿאָרְפָּאָסְט גַּעֲוָאָן דְּרוֹךְ אַ ברְוּדָר פּוֹנִים טְוִרִי זְהָבָן. וואָס אַיז דָּעָר באָדִיאַטָּה פֿון דָעַם מְנָהָגָה?

די שטאט לְעַמְבּוּרגּ

איינָס פֿון די גַּאָהָר באָקָאנְטָעָן שְׁטָעָט אַין גָּאָלִיצִיעָן, אַיז די שטאט לְעַמְבּוּרגּ. די שטאט האָט אַיךְ עַטְלִיכָּעָ אַנדְדָּרְעָ נְעָמָן: אַין לשׁוֹן הקָודְשָׁה האָט מַעַן אִיר באָטִיטָלָט 'לְבָזָבָן', אַונַּן אִיר לאַטְיִינְנִישָׁע נְאָמָן אַיז גַּאָהָר 'לְעַפְּאָלִיסִיס'. וּבְכָן, שְׁטָעָלָט זִיךְ אַ פֿרָאָגָע, וּוּזְוִי לִיְגָטָט מַעַן אַוִּיס די שְׁטָאָטִיס נְאָמָן אַין גַּטִּי? אַין בֵּית שְׁמוֹאָל שְׁטִיטִיט, אָז מִיהָאָט גַּעֲשָׁרִיבָן אַזְוִי: 'לְעַמְבּוּרגּ דְּמָתְקָרִיא לְבָבָן, דִּתְבָּאָה עַל נְהָר פּוֹלוּטּוּבָן'.

פֿון וואָו שְׁטָאָמְט דָעַר נְאָמָן? דָעַר מַהְרְשִׁיל אַין זְיוּן, סְפָּר יִם של שלְמוֹהָא אוּיףּ מְסֻכָּת גִּיטִּין (פרק רביעי סֵי לִיבָּן),

³ אַיְונָעָר מְאָמָר די הַיְלָעָ בְּרוּדָע וְיַצְעָס הַיְדָ, אַין 'שְׁעָרָ צִיּוֹן' גָּלִינוּ לִגְגָּז (סִינְ-תְּמוּנָה שְׁנָת תְּשָׁעַבְּ לְפָ"ק) עַמְדוֹד 66 אַונַּן וּוּיטָעָר.

⁴ די אַלְטָעָ שְׂוֹהָלִי אַונַּן די יְמִינָה שְׂוֹהָלִי' אַין קְרָאָקָא זְעָנָעָן גַּעֲוָעָהָן עַלְטָעָר פֿון אַיר (זְעָהָט אַונְזָעָר).

בלְזִי אַיְן אַיְירָאָפּעָ אַלְיָוִן, צָוָם בַּיְשָׁפִילָן, אַז מִטְרָאָכְטָ פֿוֹן די בִּיטְעָרְגּוּזִירָוֹת פֿוֹן שְׁנָות תְּיִחוֹתְּיַט, בְּרַעְנְגָטְדָאָךְ דָאָס אַרְיָין אַ שְׁוִידָעָר אַיְינָס קָעָרְפָּעָר. אַוְיבּ אַזְוִי זְעָנָעָן דָאָךְ לִיְדָעָר אַוְיךְ גַּעֲוָעָהָן אַנְדָּרְעָ גַּרְוִיסָּע שְׁמִידִות אַונַּן גַּעֲפְּרָלִיכָּעָ צְרוֹתָהָן? אַונַּן סִקְעָן נִישְׁטָן זִיְן, אַז מִיטּ די וּוּרְטָעָר 'כְּלִינוּ נְוָרָא' בְּאַצְּחָתָה זִיךְ דָעַר בְּצִילְל צוֹ דָעַם גַּרְוִיסָן צָהָל אַיְדָן וְאַס זְעָנָעָן נְבָעָךְ אַוְמְגָבְּרָעְנָגָט גַּעֲוָאָרָן, וּוּילְיָאָ וּוּרְטָעָר אַיְינָס לְעַצְּטָן בָּאַזְוּנְדָעָר אַרוּסְגָּבְּרָעְנָגָט מִיטּ די וּוּרְטָעָר אַיְינָס לְעַצְּטָן חְרוֹזָה לְמְחַנּוֹתָהָן קְדוּשָׁים פִּי עַשְׂרָה כִּיּוֹצָאִי מְצָרִים'. אַונַּן אַז אַס בָּאַרְבָּאִישְׁקִיטָן פֿוֹן די רְשָׁעִים בְּיִםְעָדָן חְרוֹבּן וּוּרְטָעָר שְׁוֹין אַרוּסְגָּבְּרָעְנָגָט: 'בְּמִתְּיוֹתָהָן מְשׁוֹנוֹת אַכְּרוֹיוֹת בְּרַעְבָּעָבָן וּבְצָמָאָה, 'כְּצָאן לְטָבָח יְוּבָלָה לְשָׂרִיפה בְּכַבְּשָׁוִנִּים', 'הַעֲבִידָהָן בְּעִנוֹיִים קְשִׁים וּהְרָגָס בִּידְ רַמָּה'.

וְאַס דָעַן אַיז די כוֹנה מִיטּ די וּוּרְטָעָר 'מַיּוֹם גָּלִינוּ מְאָרְצִינוּ - לא הי' כְּלִינוּ נְוָרָא?' מִקְעָן אָפְּשָׁר זְאָגָן, אַז דָעַר תִּירְצָח גַּעֲפָונְטָ זִיךְ שְׁוֹין אַין דָעַגְעָפָן כִּיּקְ מָרוֹן אַדְמוֹרְ זִיכְלִיל, אַין וּוּלְכָן עַר האַט זִיךְ בְּלִיטְיַא צוֹ כִּיּקְ מָרוֹן אַדְמוֹרְ זִיכְלִיל, אַין חְרוֹבּן.

אַיְן אַונְזָעָר קְרִיְיזָן, בָּאַטְיְטָלָט מַעַן טָאָקָע דָעַם לְעַצְּטָן קְרִיג - 'דָעַר גַּרְוִיסָעָר חְרוֹבּן'. פָּאָרוֹוָס? בְּפִשְׁטוֹתָה האָט דָאָס וּוּרְטָעָר 'חְרוֹבּן' נִישְׁטָן קִיְּין פְּשָׁט דָאָהָר, וּוּילְיָאָ 'חְרוֹבּן' אַיז נָאָר שִׁיךְ בֵּין אַגְּבִּידִיעָן, אַונַּן האָט אַין זִיךְ נִישְׁטָן קִיְּין שְׁמָעָות פֿוֹן הַרְגִּינְעָן אַדְעָר פִּינְגִּינְעָן מְעַנְטָשָׁן לִיעָּ. אַוְיבּ אַזְוִי?

פָּאָרוֹוָס עַפְּסָר וּוּפְטָמָעָן עַס מִיטּ אַלְשָׁוֹן פֿוֹן 'חְרוֹבּן'? תשָׁעה בָּבָבָן וּוּעָן מַעַן לִיְנְטָ אִיכָּה, מַעַן זָאָגָט קִינּוֹתָן, באַקְעָנְטָמָעָן זִיךְ אַבְּיִסְלָמִיטָן דִּי רְצִיחָות אַונַּן עַיְנוֹיִים קְשִׁים וְואָס כָּלְיְהָאָלָה אַטְיְגָעָמָאָכְטָ בִּימְיָה חְרוֹבָּנוֹת בְּתִי מִקְדָּשָׁנוֹ, אַבְּעָר דָאָךְ, וּוּעָן מַעַן פְּרָעָגָט אַיְינְיָעָס וְואָס אַיז שִׁיךְ, אַבְּעָר דָאָךְ, גַּעֲשָׁהָן תְּשָׁעה בָּבָבָן, וּוּעָט עַר גָּלִיךְ עַנְטְּפָעָר, 'דָעַר 'חְרוֹבּן' גַּעֲשָׁהָן תְּשָׁעה בָּבָבָן, אַונַּן וְואָס אַיז מִיטּ די הַרְגִּוּתָה אַונַּן עַיְנוֹיִים פֿוֹן כָּלְיְהָאָלָה? דָעַר תִּירְצָח אַיז, אַז קִיְּין שָׁוָם צָרָה קְומָטָטָקָע נִישְׁטָן צוֹ - צָוָם 'חְרוֹבּן בֵּית הַמִּקְדָּשָׁ', אַונַּן דָאָס אַיז דָעַר גַּרְעָסְטָעָר וּוּיִיטָאָגָפָן אַלְלָא.

כָּלְיְהָאָלָה אַטְיְטָקָע מִשְׁאָךְ אַלְעָרְתָּ גַּלְלִיטָן פֿוֹן הַרְגִּוּתָה אַונַּן רְצִיחָות, אַבְּעָר בֵּין לְעַצְּטָן וּוּלְטָיִיסָרָן, נָאָךְ אַיְידָעָר 'דִּי קְרִיגָה' האָט זִיךְ אַגְּגָהוּבָן, אַיְן דָעַגְעָפָן צְעוֹדָהָן פֿוֹן טִיזְ צָחָן שְׁנָת תְּרִצְצִיט לְפָ"ק, האָט מַעַן שְׁוָן גַּעַהְאָתָדָן דָעַם 'חְרוֹבּן' - 'קְרִיסְטָאָל-נָאָכְטָ'... אָפְּלָו בֵּין דִּי גַּרְוִיזָאָמָעָה רְצִיחָות פֿוֹן די קְרִיכִיצְגָּלָעָר, חְמִילְנִיצְקִי אַונַּן זַיִינְעָ בָּאַרְבָּאָרָן, גּוֹנְטָא מִיטּ די הַיְדָעָמְעָקָעָס, יִמְחָ שְׁמָם וּזְכָרָם, האָט זִיךְ אַבְּעָר דָעַר שְׁוֹאָה קִיְּינְמָאָל נִישְׁטָן גַּלְלִיגָט אַ הַוִּיפְטָטָמָה מִיטּ די אַונְזָעָר אַיְבָּרְגָּבְּלִיבָּעָן 'בֵּיתִי מִקְדָּשָׁ' - מִתְּרָה אַוְיכָאָקָעָה הַיְלִיגָעָשׁ שְׁוֹהָלָן. זִינְטָ דָעַר 'חְרוֹבּן בֵּית הַמִּקְדָּשָׁ', אַז נָאָךְ נִישְׁטָן גַּעֲוָעָהָן אַזְוָהָן זִיךְ אַזְוָהָן, אַז דָעַר מַקּוֹם קְדוּשָׁ פֿוֹן כָּלְיְהָאָלָה.

ישראל זָאָל זִיךְן אַ מִטְרָהָן צָוָם פֿאָרְטִילְגִּין.

אנְדָעָרָשָׁ אַיז אַבְּעָר גַּעֲוָעָהָן בֵּין דָעַם פֿאָרְגָּאָנְגָּעָנָעָם

און צוגאָב צו דעם וואס ער איז געוועהן דער גראַיס-פֿירשטַט⁷ פון די אומגענטן פון 'מזרח-גאליציע' (די לעמבערגער געגנט האטז זיך דעמאַלטס גערטְרָם אַ פֿירשנטֶטּוֹס', וואו רָוִישׁוּ פֿירשְׁטָן האָבן געקעניגט אָון געוועלטיגט). בֵּין דֵּאן, איז די שטאָט 'הָאלִיטְשִׁי' געוועהן די הויפט שטאָט פון די געגנט, אָון שפעטער האָט לעמבערג באָקומוּן דעם טיטל.

צוווי קהילות אין אין שטאָט

אין די שטאָט לעמבערג זענען געוועהן צוווי קהילות קדשות, איינס אין די שטאָט, אָון איינס אין די פֿאַרשטָט. מיטין שרייבן 'צוווי קהילות' מיינען מיר, ממש צוווי באַזונדעָרָע קהילות, באַזונדעָרָע רבנים, פרנסים, שטדלים, חбраָאָ קדישאָיס, שוחטים, חזנים, מקוואות, שוהלן א.א.ו. אַבער נישט בלויִזְיָס, נאר דער מענטאליטעט פון די מיטגילדער פון אָט די צוווי קהילות זענען אויך געוועהן אַינְגאנָצָן אַנדערָשׂ. דער פֿאַרשטעטישער האָט זיך געהאלטָן פָּאָר מער 'חַכְמָה', ווֹידער דער שטטעטישער איז געוועהן מער 'פֿעַדְעָנִטִּי'... דער אַונְטְּעָרְשִׁיךְ האָט אַזְוִי אַנְגָּהָלָטָן מִשְׁמַרְבָּן קָרְגָּג, ווֹי גַּעֲבּוּרְעָנָעָר אָין לעמבערגער פֿאַרשטָט באַזְיָן אַרְזָהִים, אָז אַזְנְעָרִיס אַקרוב האָט חַתְּנוֹה גַּהְעָאָט מִיטָּאָרְיִילְעִין⁸ ווֹאָס איז זעהָר פֿיָּין אָון באַלְעָבָאָטִישׁ, נאר אַיִן חַסְרוֹן האָט זיך, זיך אַיִן אַ... שטטעטישׁעַי.

בלויִזְיָס 'איַין זָאָךְ' האָט פֿאַראַיְינְגָּט די צוווי קהילות קדשות - דער בית החַיִים!

וֹי אַזְוִי אַיִן צוֹשְׁטָאָנד גַּעֲקוּמוּן אַזְאָ זָאָךְ?

דער גְּרִינְדוֹנְגָּ פָּוּן לעמבערג

כדיidas צו פֿאַרשְׁטִין, דארפּון מיר צוּרִיקְגִּין צוּסְטִים גְּרִינְדוֹנְגָּ פָּוּן די שטאָט. ווֹעַן מִיכָּאָפְּטָה היִינְטָן צוּ טָאגְאָ שְׁפָאַצְּרָ אַיִן אָן אָור אלְטָעַ שְׁטָאָט, קָעָן מַעַן גְּלִיכְקָה מַעַרְקָהן אוּפְּיךְ די נָאָסָן אַיִן וּוּלְכָעַ תְּקוּפָה עַס אַיִן צוֹשְׁטָאָנד גַּעֲקוּמוּן. ווֹאָס שְׁמַעְלָעָר עַס זענען די נָאָסָן, אָון ווֹאָס עַלְטָעָר די היִיזְעָר, צִיגְּנָט עַס אוּפְּיךְ אַיר אלְטָקִיִּט. אָון אַז מִיטְרָעָפְּטָן נָאָס אַשְׁטִיקָל מַוְיָּר, פָּוּן די אלְטָעַ חֻמּוֹת ווֹאָס האָבָן אַמָּאָל באַשִׁיצְטָן די גְּרָעָסְעָרָע שְׁטָעָט, קָעָן מַעַן קָלָאָר באַשְׁטִימָעָן אַז מִשְׁטִיטִיָּה אַז דִּי סָאָמָעָן גַּעֲגָנְטָן ווֹאָדוֹ די שטאָט-טָאָטָעָס האָבָן אַיר גַּעֲגִידָנָעָט.

אַבער אַיִן לעמבערג אַיִן נִישְׁטָאָזְוִי. ווֹי עַס שְׁטָעָלָט זיך אַוְיסְ, אַיִן די אַפְּעָנָעָ פֿאַרשְׁטָאָטִי, גַּאֲהָר גַּעֲוָעָהן דָּאס אַרט ווֹאָזְיָי אַיִן גַּעֲגְרָנְדָעָט גַּעֲוָאָרָן, אָון הַעֲרָשָׁת דָּערָנָאָךְ האָט מַעַן צוֹגְבָּוּת דַּעַם פֿאַרְמְוִיעָרָטָן חַלְקָ. אַט ווֹעָלָן מִיר בְּרָעָגָנָעָן די השׂתְּלָשׂוֹת העֲנִינִים:

7 Grand Duke בְּלִיעָי.
8 אַעֲלָטָעָעָ מִידָּל, אַמְּוֹדָ.

שריבְּטָן: '...ומעתה אני תמה על עיר לבוב, שהי' בה זקן וחכם, ונוהג לכתוב, ישאנו מניין כאן בלעמבערג דמתקרי לבוב, וזה אינו נכוֹן, העיקר שם העיר ילבוב, ויסד השם על הדוכס שיסד העיר, והי' שמו ילבּי - שהוא לשון אַרְיָה⁵, והאַשְׁכְּנוּזִים⁶ קראווה לעמבערג - כלומר ילְבּוֹן בּוּרג, אם כן ראוי לכנות בלבוב דמתקרי לעמבערג.'

ニישט אַרְיְינְגִּיְעָנְדִּיגְ אַיִן די הַלְּכָהִידְגִּיגְ דִּילְעָמָא צַי מַעַן שריבְּטָן פרִיעָר לְבּוֹבְ אַדְעָר לעמבערג, ווֹעָרָן מִיר אַבְּעָר גַּעֲוָאָוִיר, פָּוּן ווֹאָנָעָט דַּעַר נָאָמָעָן פָּוּן די שטאָט שְׁטָאָמָט.

'לְבּוֹבְ' = לְבּוֹבְ. 'ילְבּי' אַיִן דַּעַר נָאָמָעָן פָּוּן דַּעַם פֿירְשְׁטָט; 'וּבּי', אַיִן רָוִישׁ אַלְשָׁוֹן פָּוּן בְּאַלְאָגָעָן, אַוְנְטְּעָרְן קָאַנְטְּרָאָלִי! דָּאס הַיִּיסְטָט, די שטאָט ווֹאָס אַיִן אַוְנְטְּעָרְן קָאַנְטְּרָאָל פָּוּן לְבּיָבּ.'

'לְעַמְבּוֹרָגְ' = לְעַמְבּוֹרָגְ. 'לְעַמְ' שְׁטָאָמָט - ווֹי דַּעַר מְהַרְשְׁיָל שְׁרִיבְּטָן - פָּוּן לְבּוֹגְ; 'בּוֹגְ' בְּאַדְיִיט אַשְׁלָאָסְ. דָּאס הַיִּיסְטָט, 'לְבּוֹנִיסְשָׁלָאָסְ'.

'לְעַפְּאָלִיסְ' = לְעַאָפְּאָלִיסְ. 'לְעַאָ' אַיִן לְאַטְיִינְשָׁ פָּוּן לְיִיבּיָבּ; 'פְּאָלִיסְ' בְּאַדְיִיט אַשְׁטָאָט. דָּאס הַיִּיסְטָט, די שטאָט פָּוּן לְיִיבּ.'

אָנוֹ אַזְוִי שְׁרִיבְּבָן טָאַקְעָדִי יְיֻדָּעִי הָעִתִּים, אָז קָעְנִיגְ 'דִּנְיָאָלִי' דַּעַר עַרְשְׁטָעָר פָּוּן רֵיִיסָן אָנוֹ וּוְאַהֲלִין (דִּיתְתְּקָסָה - הַיכָּד), האָט גַּעֲגְרִינְדָעָט די שטאָט לְבּוֹבְ, אָין עַהְרָעָ פָּוּן זַיִן זָהָה וּוֹאָס האָט גַּעֲהִיָּסִין לְעַוּוֹי דַּעַר עַרְשְׁטָעָר (בְּעַרְקָ דִּתְתְּקָפָה - בעַרְקָ הַיסָּאָ). עַוְעַנְטוּל האָט יַעֲנָעָר אַיִבְּרָגְעָנוּמָעָן זַיִן פְּאַטְעָרִיס פְּאַזְיִצְיָה אַלְץ קָעְנִיגְ פָּוּן גַּעֲלִיצִיָּה אָנוֹ וּוְאַהֲלִין,

אַדְגָּמָה פָּוּן דָּאס אַיִדְיִישׁוּ קָוָאָרְטָל אַיִן לעמבערג גַּעֲמָאָט פָּוּן פֿאָפִירָ, צַוְאַמְגְּנָעַשְׁתָּעָלָט אַיִינְסְפֿרִידְעָגָן יְהָהָרְ-הַמְּנָדָרָטָן. אָין צַעְנָטוּר אַיִן טְוִרִי זָהָבְ שְׁוָהָלִי (דַּעַם דָּאָק האָט מַעַן שְׁפָעָטָרָפְּאָטָן אַוְנְמָאָכָל שְׁיָהָרָן).

5 דַּעַר מְהַרְלָי מְפָרָאָגָן, אָנוֹ אַזְיָי אוּכְיךְ אַסְאָק אַגְּדָעָר גְּדוּלִי יְשָׂרָאֵל וּוְאַזְיָרְ שְׁמַעְרָה זְהָבָה אַזְיָי נְהָרָה יְהָוָה; אַיִן יְיִירָשָׁ שְׁמַחְלָעָה לְיִזְיָה - וּזְהָרָעָה שְׁמַחְלָעָה לְיִזְיָה. סְפִישִׁיטָן אַיִן פְּסָקָ כָּרָאָרָה - יְהָוָה. אָין מִינְתְּאָשָׁכָן (דִּיטְשָׁנָאָד אַזְנָעָמָן) לִיְנָט זִיךְרָי' וּוְיִזְיָה דַּעַר גְּלָעִידָה, גְּנָנִי וּדְעָרָא אַבְּנָדָעָרָמָאָנָעָר פֿרְשְׁטָסְ נָאָמָן לְעַלְוָה.

6 עַר בְּאַצְּבָתָן קָרְבָּן דַּעַם דִּיטְשָׁנָאָד מִזְיָרָעָשָׁפְּרָאָקָן, נִשְׁתָּחָר צַוְאָנְכָנִים.

שנת ק"י לפ"ק, האט אויסגעבראךן א גויס פיעיר אין לעמבערג, וואס האט פארניכטטעט די גאנצע שטאט. דער שאדן איז געוועהן איזו גויס, אז די איננו אונער האבן געקלערט פון גענץליך פארלאזן די שטאט און זיך אינקווארטירן אין אנדעראט שטעת. דעםאלטס האט דער פוילישער קענגי' קאוזימיר דער גרויסער' (ע' - ק"ל) געלאזט אויסההן אָן וואָלד וואָס איז געשטאנען אָסְט-זִיך (مزוחית דרומית) פון די שטאט, און ער האט דארט אויגעבוייט א פּֿיר-עַק פון מוויאָן, וואָס אָן אֵיר האט די יְנַיְּעַי שטאָט לעמבערג געפונען שׂוֹץ, דורךאָיס די קומענדיגע פּֿירהָה-הונדרט יהָר.

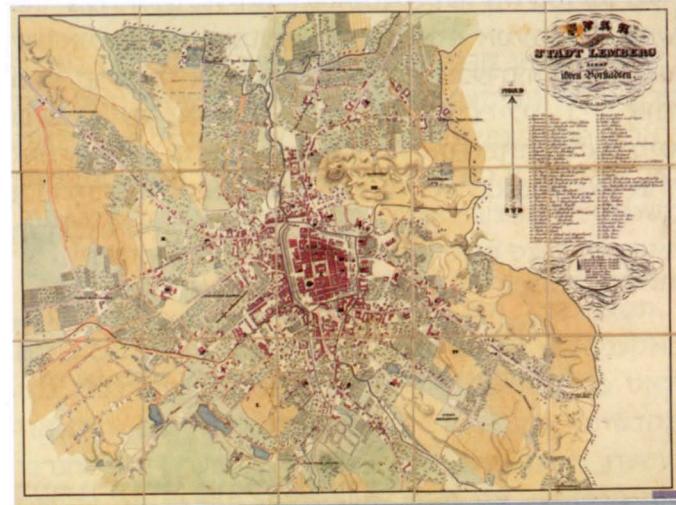
די צוּיִ קְהֻלֹּות

צעהן יהָר פּֿאָר די שְׁרִיףָה, שְׁנַת קִי לפ"ק, ווּעָן קָעְנִיג קאוזימיר דער גרויסער' האט איבערגענומען די הערשאָפט פון מזרח-גאליציע, ווערן שוֹן דערמאָנט אַידֶן אין לעמבערג, דהָיַינוּ: די אִידְיַעַש קְהֻלָּה קִיק לְבָבוֹי, וועלכער איז שְׁפָעַטער באָקָאנְט גְּעוּוֹרָן אלְץ די פּֿאָרְשְׁטַעַטְישׁוּ קְהֻלָּה, וואָס האט זיך דָּאוֹן גַּעֲפָונְעַן אָן דָּעַם דַּעַמָּלְטִידִין צְעַנְטָרְ פָּון די שטאָט.

די אַידֶן וואָס האָבָן זיך באָזעַט אָן דָּעַם פּֿאָרְשְׁטַעַט פון לעמבערג, זענען אַהֲנָגָעָםָעָן פָּוֹ אָסְט (مزוח) - פָּוֹ רְוּסְלָאָנד, אָבָָר וועָן מִיהָאָט גַּעַרְגַּעַדְעַט די נִיעַ פְּאָרְמוּיְעַרטָּע חַלְקָ פָּון די שטאָט, האָבָן זיך אַהֲן גַּעַזְגַּוְן אַידֶן וואָס זענען אַנְטָלָאָפָן פָּוֹ ווּעַסְט (מערְבָּד) - פָּוֹ דִּיְיְטְשָׁלָאָנד. דַּעְרְיבָּר זענען די צוּיִ קְהֻלֹּות גְּעוּוֹהָן אַיזָּיּוּ צּוּטִילְט, זַיְעַנְדִּיג פָּוֹ גָּהָר אָן אַנְדְּעָרָן אָפְשָׁטָאָם.

עַס אַיז אָבָָר פּֿאָרְהָאָן נָאָך אַסְיבָּה צְוּ דָּעַם אָמְנָגָעָמָעָן גַּעַפְּילְוָאָס הַאֲטָגָה הַעֲרַשְׁטַצְוִישָׁן דִּצְוִיְיִקְהֻלֹּות. יְעַדְעָס מָהָל וואָס סְהָאָט זיך רְחַיְּלָג גַּעַטְרָאָפָן אָז דָּעַר שְׁוֹナָה האָט באָפָָאָלָן די שטאָט לעמבערג, האָבָן די פּֿאָרְשְׁטַעַטְישׁוּ אַידֶן גַּעַכְאָפָט זַיְעַרְעָעָפָק אָז זענען גַּעַלָּאָפָן זָכוֹן שׂוֹץ אָז דָּעַם פְּאָרְמוּיְעַרטָּע טִילְפָּוֹן די שטאָט. אָז דָּעַם שׂוֹין אַיזָּיּוּ אַיבָּעָגְפָּלְטָן אַידֶן קְוּוֹאָרְטָל האָבָן זיך אַצְּנָד אַנְגָּרוּקָט נָאָך אַפְּהָר הַונְּדָרָעָט מַשְׁפָּחוֹת, אָזָן מִיהָאָט זיך אַרְיְינְגַּעַשְׁטוּפָט אָזָן יָעָדְן לְעָכָל. יָאָ! אָוֹדָאי, אַזְּדָה הַעֲלָפָט אַצְּוֹוִיטָן בְּעֵת צְרָה, אָבָָר ווי סִיעָהָט אָוֹס זענען די צְרוֹת אָז לעמבערג גְּעוּוֹהָן עֲטוֹוָאָס צּוֹפִיהָל פּֿאָר די שְׁטַעַטְישׁוּ אַידֶן, נָאָך דַּעְרָצָו אָז די שְׁטַעַטְישׁוּ אַידֶן זענען גְּעוּוֹהָן מָעָר גַּעַפְּצָט ווי די פּֿאָרְשְׁטַעַטְישׁוּ, וואָס דָּאָס האָט פּֿאָרְשְׁטִיטִיט ויך נִישְׁת גַּעַהְאָלָפָן פְּאָרְבָּעָסְעָרָן דָּעַם מַצְבָּה. דָּעַר אַוְיְבָנְדָרְמָאָנְטָעָר שְׁרִיבָּרָגְרָעָט: די שְׁטַעַטְישׁוּ האָבָן גַּעַקְוָט אַוְיְבָר בִּיטָּל גְּרִיטָה אָזָן יְזַוְּאָלָאָקָעָס, וואָס האָלָט זַיְעָר בִּיטָּל גְּרִיטָה אָזָן די האָט יְדָעְמִינְט, כְּדִי צָו קָעְנְעָן אַנְטָלוּפָן אָז שטאָט אַרְיָה אָז אַוְיְגְּנְבָּלִיק, בשעַת זַיִי - די שְׁטַעַטְישׁוּ - זַיְצָן זיך בְּשָׁלוֹם וּבְשָׁלוֹה אָז זַיְעַרְעַדְיוֹת אָזָן אַיְינְגָעַגְּלָאָשָׁן.

וועָן לעמבערג אִיז גַּעַרְגַּדְעַט גַּעַוְוָרָן אֵין עַהְרָעָפָן דָּעַם פּֿרִישָׁת יְלָעוֹן, אִיז זַי גַּעַבְּוִיטָן גַּעַוְוָרָן אֵלֶּצֶן אַפְּעַנְעַע שְׁטָאָט. אֵין יְעַנְעַע תְּקוֹפָה, אִיז דָּעַר שְׁוֹナָה נְוּמָעָר אַיְינְס פָּוֹן יְעַדְעַבָּאָוְוִינְטָעַ שְׁוֹב גְּעוּוֹהָן דָּעַר פּֿאָרְשָׁעָר. די סִיבָּה דַּעַרְפָּוֹן אִיז פְּשָׁוט, וְוּילָאָנְדָרְשָׁ אַפְּנִינְטָעָר מִתְּבָּאָהָלָהָן, הַאָט מעָן זַיך דַּעַמְּאָלְטָס בְּאַנוֹצָט מִיטָּפְּיִינְרָטָאָגָן גַּעַרְגַּדְעַט צְוָם בְּאַלְיִיכְטָן. אֵין יְעַדְעַס וְוּינְקָל אִיז גַּעַשְׁטָאָנְעַן אַלְיִיכְטָרְ מִיטָּא שִׁינְעַע צְאָהָל לְעַכְט, פָּוֹנִים בְּאַלְקָן הַאָט אַרְאָפְּגָנְהָאָנְגָּעָן אַהְגְּלִילִיכְטָר, אֵין יְעַדְעַן צְיִמְרָה הַאָט גַּעְרָהָנְטָה שְׁבָת אָז וְוּסָט בְּגַלְאִיְזָן וְוּסָט מִיהָאָט אַנְגָּעָוְרָעָמָט אַוְיְפִּין פָּלָאָם, אֵיז מִיהָאָט זַיך גַּעַזְעַצְטָס צְוָם טִשְׁ שְׁרִיבְּיָן אַבְּרִילָהָן מַעְן וְוּי פּֿאָרְשְׁטַעַנְדָּלִיךְ אַנְגָּעִינְדָּן נָאָך אַלְיִיכְטָל, אָז וְוּסָט מִיאִיז זַיך גַּעַגְּגָעָן לְיִינְג אַלְפְּצִימָר, הַאָט מַעְן אֵין אַיִּין הַאָט גַּעַהְאָלְטָן אַלְעָכְט צְוָם בְּאַלְיִיכְטָן דָּעַם וּוְגָ.

אן אלְעָטָע מָאָפָן פָּוֹן די שטאָט לעמבערג אָז אַרְעָה פּֿאָרְשְׁטַעַט

וּוּבָאָלְדָא דָס גַּעְבָּוִי פָּוֹן די הַיְּזָעָר, אִיז - בְּדָרְךְ כָּלָל - גְּעוּוֹהָן פָּוֹן הַאָלָל, הַאָט נִישְׁת אַוְיְגְּפָעָהָלְטָט מְעָהָר וְוּי אָז פְּינִיקְ פָּוֹנִים פּֿאָרְשָׁעָר אַלְנְטְּרָעָן אַשְׁטִיקְלָהָלָל, אָז אָז שְׁרִיפָה הַאָט לְיְעָאָוִסְגָּעָבָרָאָן. וּוּבָאָלְדָא פּֿאָרְשָׁעָר הַאָט זַיך פּֿאָרְשָׁפְּרִיטִיט, אִיז שָׂוֹן גְּעוּוֹהָן זַהְהָר שְׁוֹעָרָעָס אַוְיְסְצּוּלָעָשָׁן, וְוּילָאָדָרְמָאָנְטָעָר וְאָסָעָר אַמְּנַטְּשָׁלְכָעָט קִיטָּתָהָן, גַּעַשְׁקִטָּהָן טִיקָּס טִיךְ צְוָם פּֿאָרְשָׁעָר, אִיז גְּעוּוֹהָן צְוָם שְׂוֹאָךְ זַיך צְוָם שְׂלָגָן מִיטָּין מַעְכְּטִיגָּן פּֿאָרְשָׁעָר.

הַגָּאוֹן רִי יְעָקָב עַמְּדִין זַיכְלִיבָּרְגַּט אֵין זַיְינְעַע סְפִּירִים, וְוּי סִיחָאָט זַיך אַיִּם עַטְלִיכְעָמָהָל גַּעַמְּאָכְט אָז ער הַאָט אַיְינְגְּדָרְמִילְט אַיְנְמִיטָן שְׁרִיבְּיָן, אָז דָס לְעַכְטָל הַאָט אַגְּבָעָרְנִטָּבָעָן צְוָם הַלְּצָרָעָן, וְאָס אַוְיְגָעָס אַזְּוִינְסָבָעָן בְּוּגְנָס. דָס פּֿאָרְשָׁעָר הַאָט אַיִּם זַיך גַּעַגְּוּוּקָעָט, אָז גַּעַלְיָבָט דָעַר אַיְיבָּרְשָׁטָעָר אָז ער הַאָט זַיך צִיטִילִיךְ גַּעַכְאָפְט אָז עַס אַוְיְגָעָלָאָשָׁן.

שיר גאולה

שיר נאה ומושוכה מאד נעללה, יסדו האלוף המרומים בכל מעלה, מוה"ר יצחק הליי מיהדי סגולה, נקרא בשם שיר גאולה, עניינו ומהותו תמצוא באර היטב ומגולה, בדרכיו אלה, היהרים מפו מסולה:

הקדמה

מוזמור ציר חעقت ההייה, בית מוקדם מעתה הוזו כזיה,
חuptן צוינלאיס לומכו אטמיר וטיית, כי גענטו לאכ
יהדי על בית האל, ועל בית כי טראאל, אאר קמרו יירשה לאכ
חת נחות קלקיס, וכתייס גודלים וטוביס ורמייס וגוטיס, בטעק
עיר חומות בטור גודלה לאלקיס, סיינ ער לטאכ האר נטע
בקרנה, עדך קדושים יקרח לה חפצי בה, והנה בתוכם הוטס
הערצעה, מנני אדום החרומים עירעו עד סיקוד בה, לא טהרע
ונתנה למורצתה, ווותס מוכתי תענוגהס נגרטה, וכית הסנקט
שחדרה, הטעו לטלפיות סיינ לחטן הרחצה, הלא לנו למולדתנע
גענטה צו כתוב בעניינו, וכאריך זיכמו לנשות לא יכיז מסס, כי
נכתח וניחתס להס, חדאין ערמוס, ויצנקו מגן טראאל אל "בָּבָר
לְהַס, וידרו מדר לי" אלקיסס, נפדיין בתיסס, מדי טנה צאנא עד
בירות מיטחישס, חיון פיט האר חיון סס, מאס געליאו סוקבב וסורטס,
לטס מלטס קדושים, ויטמען " ליטום, וויא ליטס מושיע ורכ
ויפזילס, וחויזה טערתיה ליטונא, ועוד בית קלקיס אדדים בקול
רינה, צאניס עטער לחdzi הצענה, הוואר חזץ האדר, נקוזץ הנדר,
צאניט " לי געוזרי וויא הארכא בשונאי לפ"ק למספר מות עולס,
זורה האלק ליטונה מעטה ועד ערום, לרהייך האלופי העדה דק"ק
הניל הנכסדים והקריס, אאר השטדלוי מזאטו צו בעי סמלד
ויארטס, גס קיימו וקכלו ערלים ועל ניטיס קחריסס, בזירוף
חלופיס גוינוייס ערטרות רהאייסס, האר צס הילוד חרוד
בתרה וגדרה " ר"מ ור"ג הא"ד דק"ק הניל הרגנון במופלא
בדרוו וסכופלא מוסר"ר מוקיר עין בגולה, ובטואר הגדור האר
כתר צס טוב על גטו ערלה, צאלטה כתריס ערטרו כלולה, סאנא
רביה ריכח וארכז חחנס המשולה, נ"י ר"מ ור"ג מופת סדור
מוסר"ר יסתע פלק כ"ץ חייו נחכח קלה, כולם שתמיומו הקכימו
לארמר בכתי נסמיותיסס הכל טנא באנט הארכר ומי פפריס
ביון גוללה לאהולה, ציר זה הנקר הארכר גאולה, על צס הארכולה
והתזועה הגדולה, הארכר עטאה " ליטראאל קק"ק הניל החזוצה
וmeshuleha, הכל יקר וגדולה, ועל צס הנדר הארכר קכל ערלים לאהול
בתיסס, כל בית ער חומה מוקס מותוטיסס, כל ימי צונטיסס,
גאולה ערלים תהיה להס ולכל טראאל הארכיס.
המן צייר צו.

די שוחל פון די פארשטאטישע געמיינדאן לעמבערג

די שטעטיעש קהלה

אצינד לאמרי זיך קערן אין שטאט אריין.

איינס ניעים פארמוניערטן לעמבערג, האבן זיך
אריגינגעציגונג נישט נאר א פרישע קהלה קדושה פון דיטישע
אפשטאמיגע אידן, נאר עס האבן זיך אויך אהינגעציגונג
קריסטליכע געמיינדאנס פון אלע סארטן, אונז יעדער פון זוי
האט זיך פארנומען זיין גאס. אין די קליניע פארמוניערטע
שטאט, קען מען נאך ביין היינטיגן תאג טרעפן אומצאליגע
קירכעס פון אלע סארטן, ווילל די שטאט פארוואלטונג האט
געגעבען יראליגיעז פריההיטי פאר יעדן איינען! על כן
אייז נישט קיין ואונדער, אז אין לעמבערג האט זיך אפילו
געגרינדאט געמיינדאנס פון קראיס.

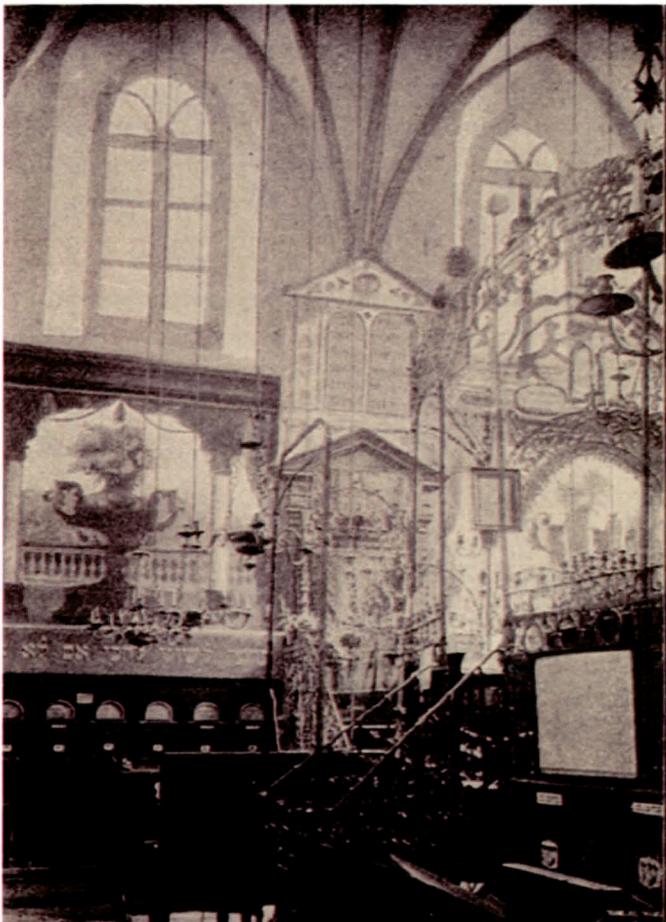
אויך די אידן האבן באקומען אוינקל וואו זיך צו באזען,
נעבן דעם מויער פון די שטאט, אבער דאס פלאץ איזו נישט
געוועהן צי באיטעמיט. פון איז זייט האט געוואוינט דער
הענקרער (פלין) מיט זינע באדינער, אונז נישט וויאט פון
דארט פלעגט מען העגען די קריימינאלן, אונז די באהערדא
- וועלכע האבן נישט ממש אפגעהיטן דעם 'בל תלין' - האבן
געלאזט די פגרים העגען טאג אונז ואן, וואס דאס האט
אייבערגעלאזט א שלעכטן רית, אונז בכלל, איז דאס בילד
דרפון כמובן אן אומבאיטעמיט. אין די אנדערע זיט
זענען געוועהן די קעניגליך שטאלן, אונז זינט שנת שט"ו
לפ"ק, האט זיך דארט בשכנית איזק געפונען א פולווער'
מאגאזין⁹, אונז אנדערע אומאיידלע הייזער. נישט האבנדיג
צופיהל ברירות, האט די אידישע געמיינדאן זיך דארט
באקוועם געמיינדאט.

אבער נישט אויף צו לאנג האבן די אידן אין לעמבערג
געוואוינט באקוועם. ס'אייז דארט זעהר שנעל געווארן גאנץ
ענג, אונז מיהיאט אנגעהויבן אפטזוקויפן פון דעם מאגייסטראט
די גוישע שכינות' דיגע הייזער, אונז מיהיאט צוגבעויעט
שטיינערנער אונז הילצערנער הייזער וואו נאר ס'אייז געוועהן

שנעל באקומווען די אויטארויטעט פון דעם קעניג זעלבסטט, און נאכַן אראליגן אָ פאהר פֿעלעך גִּרְנִינְסִי אָונְ יְמֹזֵל וּבְרָכָה, האט מען גּעמאכֶט דעם מְקָח.

'די נײַע שוֹהֶל' - 'די נַאֲכְמָנָאָוִוִַיטֶשׁ שַׁוֹּהֶל'

רי איציך האט באשלאָסן צו בויען אַ שוֹהֶל וּוּאַס זָאַל זַיִן יְאוֹזִינְס אָונְ אַזְעַלְכָּסִי. ער האט אַראָפְּגָעוֹרְפָּן דעם אַיטַּאַלְעַנְיִישָׂן בּוּיִ-מִיסְטָעָר 'פֿאָאַלָּא רַאְמָאַנָּא', אָונְ אַים גַּעֲהִיָּסְן אַוְיְבָוּיָעָן אָ פֿרָאַכְּפּוֹלָעָר שַׁוֹּהֶל אַין אַ שְׁפַּעַטְגַּאַטְיִישָׂן¹¹ סְטִיל¹². דער דָּאַרְטִּיגָּעָר גַּעַזְעַץ בִּימִים הַחַם אֵיז גַּעֲוָעָהָן, אֵיז כָּדִי צו בויען אַ שוֹהֶל, האט מְעַן גַּעֲדָרְפָּט האָבָּן אָ 'רְשָׁוֹתִי' פּוֹנִים פּוֹיפָּסְטָן. אַבָּעָר רִי אַיצְיכָּק גַּעֲדָרְפָּט אַיְמָס, קְלָעַרְנְדִּיגָּן: 'יוּוֹן אֵיז גַּעַזְעַט גַּעֲוָרָן דָּעַר גַּעַזְעַץ אֵיז מְעַן דָּאָרָף אָ רְשָׁוֹתִי פּוֹן דעם פּוֹפָּסְטָן, דָּוקָא נָאָר וּוּסָס עַס אֵיז אַ קְהַלְיִישָׁע שַׁוֹּהֶל, אַבָּעָר יְעָךְ, וּוּלְכָעָר בּוּיָאָ פּרִיוּוֹאָטָע שַׁוֹּהֶל, דָּאָרָף נִישְׁטָי'.

בַּילְד פּוֹן די טּוֹרִי זָהָב שַׁוֹּהֶל פּוֹן אַיְנָעָרוּיִינִיג

שיַּיךְ, אַיְן צַוְּגָאָב צו די קְהַלְיִישָׁע גַּעֲבִידָעָס, אַשְׁוֹהָלִיכָּל - וּוּאַס האָט גַּעֲהָאָט פְּלָאָצְ פָּאָר אָ צֻוָּאַנְצִיגָּן מְנִינִים אַיְדָן, אַמְּקוֹה, אַשְׁוֹוִץ-בָּאָד, אַשְׁחָת-יַאֲטָקָע, אַיְן אַזְוִי וּוּיְיטָעָר.

איַן די סְעָרִיעַ אַרְטִּיקְלָעַן 'אַרְצַיִשְׁרָאֵל הַקְּטָנָה' האָבָּן מִיר דָּעַרְמָאָנְט, אַז די גּוֹיִים האָבָּן נִישְׁטָ גַּעַלְאָזֶט די קְרָאַקְעָוָעָר אַיְדָן הַאַנְדָּלָעָן בְּמִנוֹחָה. דָּאָס זַעַלְבָּעָ אִיז גַּעֲוָעָהָן אַיְן לְעַמְּבָעָרָג, וּוּאַו די יְוּדָעָן האָבָּן זִיךְ פּוֹנְקָט אַזְוִי גַּעַמּוֹטְשָׁטָט מִיטְ פְּרָנָסָה.

איַן צַוְּגָאָב צו דעם, האָט פּוֹן צִיִּיט צו צִיִּיט אַוְיְסְגָּעְבָּרָאָקָן אַ שְׁרִיפָה אַיְן דִּישְׁטָאָט, וּוּאַס דָּאָס האָט לְעַיְצְגָּעָבָעָן אַיְבָּרִיגָּע פִּינְיָן צו דָּאָס לעָבָן. שְׁנַת רְפִּיָּא לְפִּיָּא הַאָט אַוְיְסְגָּעְבָּרָאָקָן אַ פִּינְיָרָוָעָר וּוּאַס האָט פְּאַרְבָּרָעָנֶט אַיְן דִּישְׁטָאָט, אַזְוּן פּוֹפְּצִיגָּי יְהָרָדָע דָּעַרְוּיָף, הַאָט נָאָך אַ פִּינְיָרָאָפְּגָעָבָרָעָנֶט דָּאָס גַּאנְצָע אַיְדִּישָׁע קוֹוָרָטָל. אַדְּאָנָק דעם, האָט דָּעַר פּוֹלִישָׁעָר קְעָנִיגִיְגָּמוֹנָד דָּעַר צְוֹוִיְטָרָי (רְיִיְפָּ - שְׁלִיבָּי) באַפְּוִילְוָן, אַז פּוֹן הַיְיִינָט אָוּן וּוּיְיטָעָר אֵיז בְּלוּזָיְעָרְבָּיְתָן צו בויען הַיְיִזְעָר פּוֹן צִיגָּל אָוּן שְׁטִיְיָן. דָּאָן האָבָּן די אַיְדָן צְוּרִיק אַוְיְגָעְבָּוִיט זַיְעָרָעָהָיִזְעָר, אַזְוּן די גַּאַס האָט באַקְוּמָעָן אַ נְיִיעָ צְרוֹהָ.

מִשְׁפָּחַת שְׁרָעָנְצִילָּשׁ

אַיְנָעָר פּוֹן די רְיִיכָּע אַיְדָן וּוּאַס האָבָּן דָּאָן גַּעֲוָוָיִינָט אַיְן לְעַמְּבָעָרָג, אֵיז גַּעֲוָעָהָן דָּעַר פְּרָנָס רִי אַיצְיכָּק שְׁרָעָנְצִילָּשׁ עַיְהָ.

מִשְׁפָּחַת שְׁרָעָנְצִילָּשׁ אֵיז אָן אוֹר אלְטָעָ מִשְׁפָּחָה. דָּעַר מְהָרָיְיָ וּוּילְיָ אֵין זַיִנְעָ תְּשׁוּבוֹת (סְיִי קְסִיְּדָ), דָּעַרְמָאָנְט שְׁוִין אַיְינְעָמָס מִיטָּן נָאָמָעָן 'מִיכְלָ שְׁרָנָץ' - וּוּי דָעַרְמָאָנְט זַעַנְעָן די שְׁטָעַטִּישָׁע אַיְדָן פּוֹן לְעַמְּבָעָרָג גַּעֲוָעָהָן פּוֹן דִּיטִּישָׁן אַפְּשָׁאָם. רִי אַיצְיכָּקִיס פְּאַטְעָרָה האָט גַּעֲהִיָּסְן 'נָחָמָן', אָונְ אֵיז די לְעַמְּבָעָרָג שְׁטָאַטִּישָׁע דָּאַקְוּמָעָנֶט וּוּרְעָטָר עַר אַנְגָּרוּפָן 'נָחָמָן אַיְזָאָקָאָוִוִּיטָשׁ'¹⁰, אָונְ זַיִן פְּרוּיָה וּוּרְעָטָר אַנְגָּרוּפָן 'חוּהָיְלִי'. מָעַר אַיְבָּעָר זַיְעָר 'יְחָסָ' אֵיז אָונְזָוָן נִישְׁטָה באָקָאנְט.

רִי אַיצְיכָּק אֵיז גַּעֲוָעָהָן אֵיז עַוְשָׁר, אָונְ עַר האָט זִיךְ אַיְנְגָּעְקִיפָּט בִּימִים מְאַגִּיסְטָרָאָט אַ שְׁטִיקָה לְאַנְדָּ אַיְנִים אַיְדָישָׁן קוֹוָרָטָל, זִיךְ צו בויען אָ נִיְיָ הַוִּזְזָה. זַעַהָט אַוְיָס, אָז רִי אַיצְיכָּק נִישְׁטָ גַּעֲוָעָהָן צּוֹפְּרִידָן פּוֹן די בִּיזְיַעַטְגִּיגָּעָ קְלִינְיָנָע שַׁוֹּהֶל, האָט עַר באַשְׁלָאָסָן זִיךְ צו בויען אָ פּרִיוֹוָאָטָעָ שַׁוֹּהֶל אֵיז הוֹזָבָן זַיִן הוֹזָבָן. וּוּבְאָלָד דָּאָס פְּלָאָצְ פָּאָר אַזְוּנָהָן אֵיז אַבָּעָר נִישְׁטָ גַּעֲוָעָהָן גַּעַנְגָּגָר גְּרוּזָס דָּעַרְפָּאָר, אֵיז עַר גַּעַנְגָּגָן צּוֹמָמָאַגִּיסְטָרָאָט, אָונְ גַּעַפְּרוֹוָאָוטָט צּוֹ קְוִיְּפָן דָּעַם שְׁכְּנוֹתִיְּדִיגָּן שְׁטָחָה וּוּאֵיז גַּעֲוָעָהָן דָּאָס אַיְגָנְטוֹם פּוֹן אָ גּוֹיִ. הַיּוֹת דָּעַר מְאַגִּיסְטָרָאָט האָט אַבָּעָר נִישְׁטָ גַּעֲהָאָט קִיְּין עַרְלָוִיְּבָרָנִיש צּוֹ פָּאָרְקוֹיְפָּן דָּאָס לְאַנדְ, האָט רִי אַיצְיכָּק, זַיְעָנְדִּיגָּג גַּבְּרִי וּוּלְכָעָר האָט פְּאַרְבָּאָרָגָט אַסְאָךְ גַּעַלְטָ פָּאָר דָּעַם קְעַנְגִּילִּיכָּן הַוִּף אָונְ אָזְקָ פָּאָר דִּי שְׁטָאַטְרָאָט, גַּעַשְׁתְּדִילָט אָונְ גַּאַנְצָ

11 Gothic.

12 דָּעַר גַּעַדְאָגָן פּוֹנָס דָּאַזְוָן סְטִיל פּוֹן בוּעָן, אֵיז דָּאָן גַּעֲוָעָהָן שְׁטָאָרָק פְּאַפְּלָוָעָ, אָונְ האָט גַּעַשְׁתְּאָמָטָן פּוֹן אַיְתָאָלָעָ.

10 נַחַם בְּנֵי יִצְחָק.

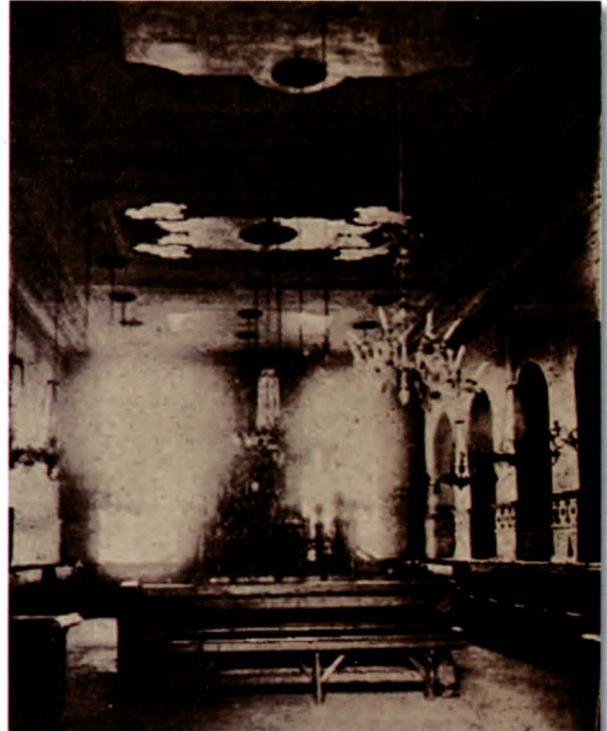
וַיְמִיר וּוָעַל בַּאֲלֹד זָהָן, הָאָבָן אֵים אֶת דֵי 'חִכְמָה' לְעֵד',
טַעַיָּר גַּעֲקָסֶט.

די שוהל אי פארטיג געווארן אין יאהר 'וַיִּקְרָא בְּשִׁים הָיָה' -
שנת שמ"ב לפ"ק, ווי עס אייז געוועהן אויפקריצט אויף אירע
ווענט. וויבאלד דער בעית הכנסת אייז געוועהן ניי, האט מען
אייר דעםאלטס אנגערופן די ניעש שוהל¹³. אין די שטוטיעש
ארכיוון, ווערט זי אבער אנגערופן די נאכמאנאוויטש
שוהל, וויל וויל דערמאנט ווערט דארט ר' איציק שרענциיש
אנגערופן אייזאק נאכמאנאוויטש (=יצחק בן נחמן).

ויבאלד די שוהל אייז געשטאנען אין הויף פון ר' איציק,
האט ער צוליב דעם געבותין איין די זייט דערפונ, אויף זיין
באדן, א שמאלאו אודורכאנגעג, דורך וועלן מיזאל קענען
צוקומען צו די שוהל.

וועס ווערט בארכיטקטער אין די לאקאלע ארכיוון, האט
ר' איציק שרענциיש וועונטועל - שנת ש"ס לפ"ק - גענץליך
אייבערגעפלאלסטערט די אידישע גאס פון דעם ברונעם בייזע
טוויער. דאס אידישע קוארטל האט אונגעהויבן צו באקומען
א שיינעם אויסזעהן.

דער רב אין די שטוטיעש קהלה אייז דעםאלטס געוועהן,
דער בארכיטקטער גדול הגאון ר' מאיר זצ"ל - באקאנט אלס
דער מהר"ם אדעער על שם ספרו שוית מהר"ם לובלין. אלס
ראש ישיבה האט געדינט, דער בארכיטקטער גדול הגאון ר'
יהושע נלק הכהן זצ"ל - בעל הסמ"ע.

די מהר"ם לובלין שוהל אין לובלין

¹³ אינער פון דערשט נבאים אין די שוהל אייז געוועהן, ה'ג' אליעזר ב'ר מנוח זצ"ל, וועס אייז
געוועהן אויסנערקייצט אויף זיין מעבה 'ה' עוסק בממצות באיז צדקה פה לבוב בעית הכנסת החדש
(אנשי שם ס' סי), וועלכער אויך געוועהן ארש מתיבתא אין ד שטאט.

שיר גאולד

ה'ג' יצחק הלו - מחבר שיר הלהה - נולד בראשית המאה הרבעית
(ש"א - ת'), לאבי החסיד ר' שמואל הלו מלמדור בלבוב, מקורם היה גור
בעיר מולדתו בלבוב, ושהה שם עד שנתקבל לישיב על כס הרכבתה בק"ק
חוליא, פוזנא. הוא היה מורה ורבו של אחיו העזיר הג' דוד הלו בא"ד
בק' לבוב בעל טורי והב, וכן היה מורה ורבו של אחיו הג' ישע' הלו שכחן
בחורו בא"ד בק"ק דרבנא. חיבר כמה ספרים, האחד הוא ס' שיח יצחק על
ענין דקדוק, נדפס לראשונה בפראג שנה שפ"ח בהסתמת הגאון בעל תוספות
יום טוב, ספר זה נתקבל באחבה בഫוצ'ז'ו שראאל, ושאר גאנז יישואיל אשר
חברו ספרים, מצאו לנכון לציין בשער ספריהם שספרו של רביינו זהה להם
לענין, ולפעמים אף הביאו ממנה פרק שלם צי' נחלת יעקב (ולצברן
מהה, וס' דרכ' שיח (פודז'יט חונג); סידור תפלה (פודז'יט חדס); סידור תפלה
דרך שיח הדשא (ברדיין תען, לאטזונע תפוף); טעמי תורה (אלקאוזא תעא"א);
מקרא קודש (פראג תק"י)], כמו חיבר ס' חידושים הלכות ב' חילק (נדפסו
בשנת צ"ז), והגד שוכוב על חלק א' שנדפס בניאר וויס. צורת האותיות וקשוות
השער מזכירים אחריהם, וס' שווייה מהר"י הלו (ניאר וויס צ"ז), יש לציין של
שער שני ספריו הנודעים כאן לאחרונה שנדרשו אחרי הולכתו, נזכר שהו
"אחיז ורכבו של הגאון המפורסם בעיל המחבר טורי והב".

ברחצ'י בתים יר'לו קותיות סכטס נרמז מחרר ציר סלה, ה'צ'
י'ומר כי קוֹזָה, לו ל'ק'רין לטוכ'ה עיללה, בטירת הַלְּזָן רָסָן
מעלה, יתפרק ויתעללה.

ונר'צ'י ציטות האנויות כל הכתים ה'אר נ'קו כטי' חז'ה, קת'ה
תיחזה. אקטצ'רפס ייחד, י'ק'יו צע' כתוכ'ס סכטס קה'חד, צויס
לטוכ'ה מלמדים דבר הלמוד מעניין, ל'כ'ך "ה'צ'ר יוס' יומ' עטומס
יטועטו לו.

גאולה

אַרְוֹמַמְךָ זֶה
כִּי דְלִירָנִי
אָזֶד זֶה
כִּי עַנְיָנִי
שְׁנוּעַתִּי אַלְיכָ שְׁמַעַתִּי
בָּרוּךְ זֶה בְּיַהְפָּלִיא תְּסֻדֹּזֶה
בְּמַיְשָׁר עַמְּדָה רָגְלִי רְבּוֹת עֲשִׂית אַתָּה אַלִּי
בְּבֵית מַעַט מִקְדָּשׁ נְתַנְּ בְּפִי שִׁיר תְּדַשׁ
תְּהִלָּה לְאֱלֹהִים גּוֹאָלִי

דררי יהאך נאכין פארענדיין די שוחל - שנת שניה לפ"ק,
אייז ר' איציך שרענץילש נפטר געווארן, אוון זיין פארמגען
אייז אריבער צו זייןיע יורשים, די צוווי זיהן, הינגיד שר
בישראל¹⁴ ר' מרדכי שרענץילש ז"ל, אוון דער ירואה נאמנו
איש קדוש נדיב ורחמן¹⁵ ר' נחמן שרענץילש ז"ל.

צ'יכענונג פון די טורי זוהב שוחל (עס פארמאט שוין די ניעו שיעפֿ דאס, אבער
ליינקס קען מען אדך זיון טיל פון די אלטען דאס)

די יעזואיטן ימ"ש קומען קיין ל'עמאבערג

ויהי - חז"ל לערנען אונז שוין אוין אין ויהי אלא לשון
עררי - אינמייטן דעם פערטן יהאָר-הונדערט (בערך שנות
ש"ג לפ"ק), האט דער לעמאבערגער ארכִי-בישאָף יאהאָן
דעמעטריויס סַאלְקָאָוּסְקִי באַשְׁלָאָן, צו ברענגען קיין
לעמאבערגדי יעזואיטן-אָקְרִיסְטְּלִיכְעָפָּאָרְטִּיְיִיְּפָּוָן פָּאָנָאָטִישָׁע
נדערטעכטיג בערבאָן - ימֶח שְׁמָם. מתחילה האבן זי
זיך אַיִינְקוֹוָאָרטִירְט אַיִן פְּרִיאוֹאָת הַיּוֹזָל, אַבער זיִי האבן
געזוכט אַגְּרָעָסְעָר פְּלָאָץ פָּאָר אַן אַיְגְּעָנָעָם קִירְכָּע. דער
פראַבלעָם אַיִז אַבער גְּעוּעהָן, אַז 'בֵּין הַחוּמוֹתִי אַיִז פְּשָׁוֶט
ニישט גְּעוּעהָן קִיּוֹן לִיְדִיגְ אָרט.

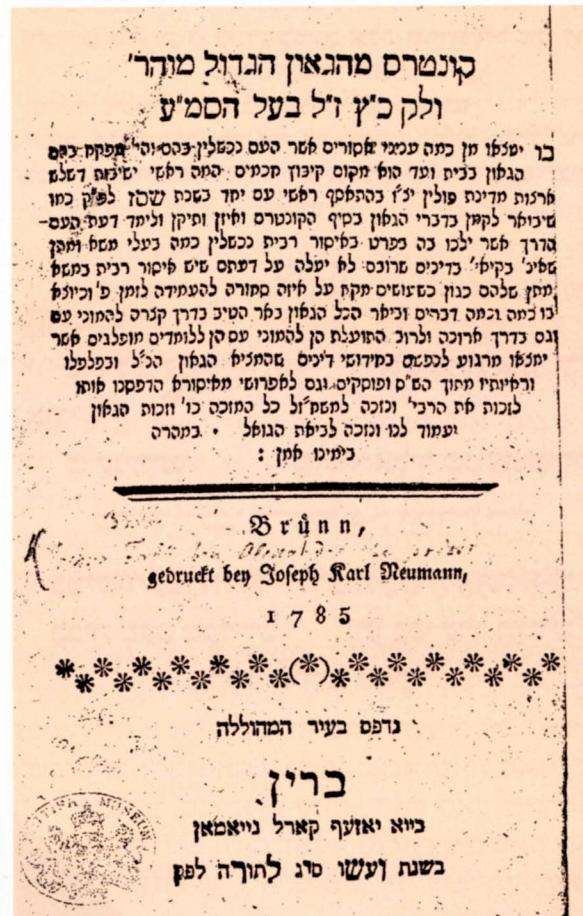
אין אַמְתִּין האָבָן די לעמאבערגער נַאֲבָלָן נִישְׁט גְּעוּוֹאַלְט
הָאָבָן די יְעֻזְאָיטָן בְּיַיְזִיךְ אַיִן שְׂטָאָט, די שְׂטָאָט פָּאָרוֹוָאָלְטוֹן
זְעַנְעָן אוֹיךְ נִישְׁט גְּעוּעהָן אַיִינְטְּרָסְרְט אַיִן זַיִי, וְלֹא זַו
אַף זַו, אַוְן די לאַקְאָלָעָן קָאָטְעָדְרָאָל וּוָאָס האָט פָּאָרְמָאָגָט
די שְׂטָעָטִישָׁע שְׂוּלָעָ, האָט אוֹיךְ נִישְׁט גְּעוּזְוֹכְט צוֹ האָבָן אַ
קָאָנְקוּרָעָנט אַיִן די שְׂטָאָט. בְּכָלְל, האָט אַיִן פּוֹיְלָן גַּעַהְעָרָשְׁתָא

די מעבה פון דעם סמ"ע (היאינט שטייט אָס שְׁוִין לִיְדַעַר נִישְׁט)

קונטרס מהגאנָן הַגָּדוֹל מִוְרָה ולק כ"ץ זיל בעל הסמ"ע

בו יְמֵנוֹן מִן כָּהֵן עַכְמִי אַמְקָוִirs פָּאָר פָּטָס נְכַפְּלָן-צְסָס-וְסָס-פְּלָטָק-כָּבָב
בְּגָלוֹן נְגִים וְזַהֲדָתָה קְרָבָן מְקָמָס. בְּמָה לְאָמֵר טַבָּאָת וְצַלְמָאָת
פְּרֹוֹתָה מְדִינָה פְּלוֹן יְגַדְּבָּר וְלֹאָטָה מִזְמָה נְכַחַתָּן גְּלָעֵד כְּבוֹד
שְׂכִינָה לְקָפָן דְּכָרִי. בְּגָלוֹן בְּקָרְבָּן קְנוֹנָטָרָס וְאַוְן וְזַיִן וְלִימָד וְעַמְּדָה גַּעַם
פְּרֹוֹךְ לְסַרְבָּן כְּכָרְטָן דְּלָטָס רְכִיבָה כְּכָלְמָה כְּפָלִי. סְפָלְתָה קָמָעָן
פְּלָאָבָן, דְּלָטָס מְדוֹבָּס. אַל יְפָלָה לְפָעָמָה שְׁאָמָר שְׁאָמָר כְּרִיבָה כְּמָעָן
מְחַמְּן צְלָמָס כְּנוֹן כְּצָזְזָזִיס תְּקָאָה עַל לְהָיוֹת מְכוֹרָה לְפָעָמָה תְּוּמָה פְּלָוָה
כְּזַה זְמָה וְזַהֲדָת זְרִיסָה זְכָרָה בְּלָל גְּנָזָן נְהָרָה סְפִיבָה דְּרָרָה לְפָעָמָה עַפְּרָה
בְּזַהֲרָה זְרָחָה וְלִרְגָּחָה הָאָמָעָן נְסָפָנָי עַסְפָּה נְלָמָדָה וְלָמָבָדָה פְּלָאָבָן
יְמַנְאָה מְרוֹגָעָן לְפָפָס צְפִידָהָיִלְלָס וְסָמְקָס. בְּלָפְטוֹזָה לְפָלְטוֹזָה
וּרְזַחְמָיו מְזַעַּק כְּפָמָס וְסָמְקָס. בְּלָפְטוֹזָה לְפָלְטוֹזָה
לְכָבָד לְאָמָר זְכָרִי וְזַיִהָאָה לְפָלְטוֹזָה לְאָמָר זְיַהָאָה
עַמְוֹר לְאָמָר זְכָרָה לְפָלְטוֹזָה לְאָמָר זְיַהָאָה
כְּלָיִיט הָמָן :

שער-בלאט פון אַקְוֹנְטָרָס מִיט תְּקָנָתָ פּוֹנִים יְעַד אַרְבָּע אַרְצָות, גַּעַרְבִּין דָּוָרָך
דעם סמ"ע

14 שער ספר זעַר יעַקב (נאוייזוואָהָר תק"ט).
15 נוסח מבטוּנוּ.

שיר גאולֶה

כחירות עס טראול • יצירתם מצריס

**גָּפְלָאַתִּיךְ וּמְחַשְּׁבָתִיךְ אֶל עַמְּךָ
מֵאוֹ טָרָם כָּל בָּרָאָתָּ
כִּי נֹרְאֹת נְפָלִינוֹ לְשָׁמָךְ
קָדָם דָּרוֹת מִרְאָשׁ בָּרָאָתָּ
אֲבוֹתֵינוּ בְּעָנְבִים מִצָּאתָ
בְּעֵזֶק נְהַלְתָּ
מִמְּצָרִים נְאַלְתָּ
מִבְּנֵי מַעֲרִי וּמַחְלֵיָ
עַמְּךָ הַצָּלָתָ
קוֹמִילִיכִי רַעֲיָתִ
יְפָתִי תִּמְרָתִ
בָּרָךְ יְיָ בְּיַהְפָלִיא חָסְדוֹ לִי**

כללת בטרכָה • כינוי המטבח ומקודם

**פָּרוֹשׁ בְּנֵפְיוּ יְשָׁאָנִי
וּלְרִנִּי מִצּוֹת וְחַקִּים טֻבִּים
עַגְּרָנִי אָמְנוֹנָה בְּמִזְבֵּחַ תְּמִצָּאָנִי
וּמַיְ בְּעַמְּךָ אֲשֶׁר לוֹ קְרוּבִים
אָהִים שָׂוְכוּ בְּגִינּוֹת לְכָרּוּבִים
וְנַעַלְהָ לְכָרּוּבִים
אָךְ לְיִרְאָי קְרָדוֹבִ
כָּבֹוד יְעֹזְיָ אַלְיָ
לְשָׁפֹן בְּהַכְּלָלָוּ
אָנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי
בָּרָךְ יְיָ בְּיַהְפָלִיא חָסְדוֹ לִי**

קעננערישע שטימונג צו די יעוזאיטן, אוון ווי מיר וועלן באלאד זעהן איז זיינער אנוועזנהיט געוועהן פאראנטווארטליך פאר די אויפשטיינד אין פוילן אין ענען אהרן.

די יעוזאיטן האבן זיך אבער נישט דערשראקוּן, אוון אז עס איז נישט דא קיין פלאץ צו בויען פון פריש, וועט מען אייבערענעמען אַ בנין וואס שטייט שווין פון פריער, אוון האבנדיג אָן השפה אוייפֿן קעניגליךן הויף, האט די שטאטראט באקומוּן אַ פֿערזעניליכע בריוו פוּנים קעניג, אוֹז מיזאל זיי צוהעלפן געפונען פֿאסִיג אַרט. די יעוזאיטן האבן אַנגעהויבן אַרומזוכן אין די שטטעטישע אַרכִיון זיי קענען געפונען עפֿעס אַ פֿלאץ וואס אַיז פֿאַרְקּוּיפֿט געוועארן אָומְלענאל - אַדער ווי אַנדערע געבן אַיבער, אָז אַיינער האט דאס גאהר פֿאַרְמְסְרִיט - זענען זיי גאנץ שנעל דערגאנגען אָז די נִיעַ שׂוֹהָלִי פֿוֹן רִי אַיצִיכְק שְׁרָעָנְצִילְשׁ האט צוּוֹיִי לעגאלאָל פֿרָאַבְּלָעָמָן, אַיִינָס; עס שטייט אַוְיףֿן אַן אַרט וואס אָיז אַומְלָעָגָל פֿאַרְקּוּיפֿט געוועארן, צוּוֹיִי; עס אָיז גַּעֲבוֹיט געוועארן אַהֲן אָן עַרְלְוִיבָּנִישׁ.

עס אָיז אַינְטָעָרָסָאנְט צו נָאָטְרָן, אָז דער יעוזאיטן- קראניקער באַרְיכְּטָעַט, אָז דאס אַידְישׁ שׂוֹהָל אַיז גַּלְיִיךְ מִתְחִילָה געוועהן אַין פֿלאָן צו פֿאַרְכָּאָפָּן, זַיִי האָבָן נָאָר גַּעֲזָוָת אַטְעָכְנִישׁן פֿרָאַבְּלָעָם, וואס זָאָל בִּישְׁטִיעָרָן אַן צוּהעלָן דערצָוּ.

די יעוזאיטן האָבָן תִּיכְף גַּעֲשִׁיקְט אַ פֿאַרְלָאָנְג צָוּם קענְג, אָז מיזאל אַרְאָפְשִׁיקָן אַקְמִיסִיעָן קִיּוֹן לעַמְבָּרָג נָאָצְפָּאָרָשָׁן דאס גַּעֲשָׁעָפָט.

דער לעַמְבָּרָגָר שְׁלָאָס אַוְיףֿן בָּאָרג

די יעוזאיטן אין רִיְסִישָׁן פֿאַרְלִיאָמְעָנֶט

דער קענְג האָט טָאָקָע באַשְׁטִימָט אַקְמִיסִיעָן פֿוֹן פֿינְג מענטשָׁן, אָוָן פֿרִיְיטָאָג פֿרְשָׁתָנְחָ, הָיְ חָשְׁוֹן שָׁנָת שְׁסִ'דְלְפֿיָּק, זענען אַנגְעָקְוּמָעָן קִיּוֹן לעַמְבָּרָג צוּוֹיִי פֿוֹן די פֿינְג דָּעַלְעָנָאָטָן

טאכטער פון הגן בעל שאրית יוסף זצ'ל], און ר' נחמן און זיין פרוי רוזא נבאקאנט אלס זדי גאלדענע רוייזע¹⁸] - וואס זיין האבן גע'ירשנט פון זיעיר פאטער ר' אייציך שרענץיש.

ר' שלמה אשכזז, וואס ער האט גע'ירשנט פון זיין פאטער ר' משה ר' יעקבש.

ר' יצחק זיסקינדיס.

ר' משה שם שם.

און ידי נייע שוהלי - וואס איז שוין דאן געוועהן די עטיליכע שוחל פון די שטוטישע קהלה.

די מזכות פון די ברידער ר' מרדכי און ר' נחמן שרענץיל אין לUMBURG זיל (הוינט שטייען זיין
שוין ליעדר נישט)

די אידן אפערילן דעם באשלוס

צוווי טאג דערויף, מיטוואר פרשת לך, יי' חשוון שנת שס"ד לפ"ק, האט ר' נחמן שרענץיש אפערילרט דעם באשלוס שס"ד לפ"ק, האט ר' נחמן שרענץיש אפערילרט דעם באשלוס - בשם דיאידישע געמיינדע - און גערופן די יעוזאיטן מיט די שטאטראט אינס קעניגליךן געריכט אין קראקה. ער האט פארלאנט, איז די יעוזאיטן זאלן איינלייגן 100,000 מארך אנטשעדיגונגס געלט, אין פאל זיי וועלן טאקו פארליין אין געריכט.

דאנווערטאג פרשת בלחל, יי' שבט שנת שס"ד לפ"ק, איז די אונגעלאגהייט פארגעלייגט געווארן אינס געריכט פארין קענינג, וואו די אידן האבן איבערגעגעבן זיעיר שטעלונג. ער קעניג האט געשטעלט א פרישע קאמיסיע: מאטיאש פסטאָקאנסקי - בישאָפּ פון פֿשְׁמִישֵׁל, וויעצע-קאנצלער סטאניסלב גָּלְסְקִי - וואוינוֹאַדְעַן¹⁹ פון ריסין, און לאהאָדוּסְקִי - הער פון ווינניקי, און די צוויי אויבנדערמאנט סטאדניצקייס.

וואס דער קעניג האט געשטעלט: אדאָם סטאדניצקי - דער קאסטעלאן¹⁶ און סטאראָסטאָ¹⁷ פון פֿשְׁמִישֵׁל; און סטאניסלב סטאדניצקי - פון זיגרווד.

פונקט דאן איז אין לUMBURG פֿאָרְקּוּמָעָן אֶפְּאָרְלִיאָמְעָנִי' פון די ריסישע הויפטן, און היהת - ווי דערמאָנט - האבן די לUMBURG אַיְנוֹאוֹנוֹנָעָר נישט געהאט קיינ גראיס סימפאטיע צו די נארוֹאָס פריש אַנְגְּגַעַטְעָלָט, אַז וווע אָוְמְגַעְרְפָּעָן יְזַוְּאִיטָן, האט זיך אָוְסְגַּעַטְעָלָט, אַז אַכְּצָן מיהאָט פֿאָרְגָּעְלִיגָּט דאס עַנִּין אָוְפְּזִים טִיש, האבן אַכְּצָן דעפּוֹטָאָט פֿאָרְטִּידִיגָּט זִיעְרָעָר אִידְישָׁע שְׂכָנִים, אַז בְּלוּזָן צוּוִי האבן זיך אַנְגְּגַעַטְעָן פֿאָרְטִּידִיגָּט די יְזַוְּאִיטָן. דער יְזַוְּאִיטָן-קראניקער דָּרוֹקָט זיך אָוִיס, אַז אַוְיך אָוְרִיך די צוּוִי האבן זיִ נישט גָּלִיגָּט צְוֹפִיהָל גְּעוּווֹיכָט, זִיעְנָדִיגָּט באַיְנְדְּרוֹקָט, אַז מִיט אַבְּיסָל אִידְישָׁע שָׁוָּחָד, ווּלְעָן זַי אַוְיך די צוּוִי פֿאָרְלִירָן.

אין צוגאָב צו דעם אלעַם, איז דער פֿאָרְלִיאָמְעָנִי' בכלל נישט געוועהן דאס אָרט פֿאָר די סָאָרָט אַנְגְּגַעַנְהִיטָן, נאר אַין די מאֲגִיסְטָרָט. עס האבן גָּלִיךְ אַוְסְגַּעַרְאָקָן ווּלְדָעַ העַצְּעָרִישׁ גַּעֲשָׁרִיעָן, אַזְוִי אַז דער עַסְקָה אַז אַוְסְגַּעַלָּאָזְטָן מִיט גָּאָרְנִישְׁטָן.

אַגָּס אַין אִידְישָׁן קוֹוָאָרְטָל וּוּעָרְט אַיבְּרָעְגָּעָבָן פֿאָר די יְזַוְּאִיטָן

די יעוזאָיטָן האבן זיך אַבעָר נישט מִיאָש געוועהן, און נאָך אַינְס זעלְבָן טָאג האָבָן זיִ זיך גַּעֲטָרָאָפָן מִיט די צוּוִי דָּעַלְעָגָטָן פֿוֹן די קָאָמִיסִיעָ, ווּי אַוְיך מִיט די שְׁטָאָטָרָאָט, אַז זיך גַּעֲזָעִצְטָ אַוְסְטְּרָאָכָטָן אַפְּלָאָן. זַיְהָ אָבָן אַרְוִיְּפֿאָגָעָלִיגָּט אָוְפְּזִים טִיש די אַומְלָעָגָלָל אַקְטִיוּוּיטָעָן צָוִישָׁן דער מאֲגִיסְטָרָאָט אַזְוִי די אַיְדָן, ווּלְכָעַ פֿאָרְמָאָגָן הַיְּזָעָר ווּאָס זַעַנְעַן גַּעֲקִוְּפָּט גַּעֲוָאָרָן אַומְלָעָגָל, אַזְוִנְעַן גַּעֲבָוִיט גַּעֲוָאָרָן אַוְיך קָעְנִיגְלִיכָּעָבָן באָדָן. דער באַשְׁלָוס אַזְוִוָּהָן, אַיבְּרָעְגָּעָבָן פֿאָר די אַיְדָן, אַז מִוּוּט פֿאָרְכָּאָפָן די גַּאנְצָע גַּסְפָּן זַיְהָר קוֹוָאָרְטָל מִיט די שָׁול אַזְוִוָּהָן אלְעָה הַיְּזָעָר ווּאָס שְׁטִיעָן אַוְיך דעם אוּבְּנְדָעָרָמָאָנָט באָדָן.

עס האט די אַיְדָן נישט גַּעֲהָלָפָן קִיְּין פֿרָאָטְעָקְצִיעָ, אַז מַאנְטָאָגָן פֿרָשָׁת לך, חִי חַשּׁוֹן שְׁנַת שָׁסְדָּעָן לפ"ק, האט די קָעְנִיגְלִיכָּעָבָן קָאָמִיסִיעָ טָאָקָע אַיבְּרָעְגָּעָבָן פֿאָר די פֿרְנִיסִים, אַז די גָּאָס פֿוֹן די אִידְישָׁע הַיְּזָעָר, אַז אַינְ פֿלָאָן אַיבְּרָעְגָּעָבָן פֿאָר די יְזַוְּאִיטָן. מִיהָאָט זַיְהָרָאָלְדָן, אַז די הַיְּזָעָר פֿוֹן די פֿאָלְגָּנְדָּע אַיְדָן זַעַנְעַן אַרְיִינְגְּעָרָעָכָן:

ר' אהָרָן בִּירָאָובָן.

די שְׁרָעָנְצִילָשׁ בְּרוּדָעָר - ר' מְרַדְּכִי אַזְוִי זַיְהָרָאָלְדָן [די]

18 אילם קומונדיין מאמר פון די סעריע, וועלן מיר בעוחשי'ת שוויבן ווער דאס איז געוועהן.

19 גּוּבְּרָנְטָאָר.

16 דער קאָפְּטָאָן פֿוֹן אֶשְׁלָאָס.

17 זעה שער ציון קונטראס לג' עמוד 21 העירה 19.

דעם קומענדיגן דינסטאג פרשת יתרו, יי' שבט, האט די קאָמיסיע פארשטענדיגט די אִידן און דעם שטאטראָט, איז דינסטאג פרשת תרומה, ג' אדר א', ווילז זיין זען פארהאנדלען אין לערבערג. און די אִידן האבן אַנגעהויבן זוכן פראטעקייז און הילפ' ביי די שטאטליך אַדעללייט, וואו זיין האבן געהאט אַן אויבערהאנט.

די קאָמיסיע האט געדארפֿט אָפְשָׁאַצּוֹן די וווערד פון דעם 'בְּאֶזְדּוֹן', און פָּאַרְלָאַנְגָּעָן פָּוֹן די שטאטראָט עס צוֹרֵיךְ צוֹ באַצָּהָלָן צוֹם קענִיגִירִיךְ. די געשאַצּוֹעַ וווערט אַיז געוועהָן - 8,400 פְּלָאָרִין. דער פרנס ר' נַחֲמָן שְׁרֻעְנְצִילְשׁ הָאָט געיטעהָט אַיז דער וווערד פון די אַוְיפְּגָעְבוּיטִיעַ הַיְזָעַר אַיז הַיְינְט צוֹ טָאגְ פִּיהָל מָעַר ווֹי אַיְידָעַר מִיהָאָט עַס גַּעֲבּוּיט - עַס אַיז וווערד אַמוּוִינִיגִיסְטְּנָס 11,240 פְּלָאָרִין. בִּידְעַ צְדִים אַהֲבָן זיך נִשְׁתַּחַת גַּעֲהָאלָטָן בַּיִם פָּאָגְלִיכְן, אַהֲבָן יַעֲדָר הָאָט זיך גַּעֲהָאלָטָן בַּיִם זַיִינְס.

דער באַשְׁלוֹס פָּוֹן די קאָמיסיע אַיז געוועהָן - בֵּיז דָּעָרוֹוִילְ פָּאָרְצְׁוּלִיכְן פָּאָרְצְׁוּן הוּאָן גַּעֲרִיכְטַּ בִּיְידְעַן צוֹ שְׁטָאָרָפְּן [די אַידְן מִיט די שְׁטָאָרָטָט] פָּאָר די אָוְמְלָעְגָּאַלְעָן גַּעֲשָׁעְפָּעָן!

די טוּעָרָן פָּוֹן די שְׂוֹהָל ווּעָרָן גַּעֲשָׁלָאָסָן

דייעזאַיטָן מִי "שְׁעַנְעָנוּ נִשְׁתְּגָעְלִיבָּן זִיצְׁנִימִיט פָּאָרְלִיְגְּטָעַן", אַהֲבָן אוּיסְעָרָד אָס פְּרוֹאוֹוֹן צוֹ פָּאָרוֹאַנְדָּלָן די שְׂוֹהָל אַין להבדיל אֵת פִּילָּהָר' רְחַ"ל, האָבָן זיין פָּאָר יַעֲדָן פְּרִיאָז גַּעֲוָאַלְטָ פָּאָרְמִידְן אַז סִיזָּאָל דָּאָרָט זִין אֵמְקֹום תְּפִלָּה". בערך חָודֵש תְּשִׁירִת שְׁנָת שְׁסִ"ה לְפִ"ק, אַיז עַס זיין לִידְעָר גַּעֲלָונְגָּעָן צִיטְטוּיְלִיכְט צוֹ שְׁלִיסְן די שְׂוֹהָל, אַרוּיסְבָּאַקְוּמָנְדִּיגְט אַבְּפָעָל פָּוֹן די קאָמִיסְיָעַ, אַז בֵּיז דָּעָר גַּעֲלָעָגָהִיט וּוּעָט מְסֻדָּר וּוּרְעָן, זָאַלְן דָּעָרוֹוִילְ נִשְׁתַּחַת פָּאָרְקָוּמָעָן קִינְיָעָן תְּפִלּוֹת דָּעָרָין, וּכְן הָוָה.

דָּעָר אָוְרְטִיְילְ: 'וּוְאַרְפְּט אַרְאָפְּט די שְׂוֹהָל'

מאַנטָּאָגָן פְּרָשָׁת וַיְצָא - ז' כָּסְלָוּ שְׁסִ"ה לְפִ"ק - אַיז די רַעֲקַעְמַעְנְדָצִיעַ פָּוֹן די קאָמִיסְיָעַ פָּאָרְגָּעְלִיְגְּט גַּעֲוָאַרְן פָּאָר די הוַיְכָגְעָרִיכְט, וּוֹאָו יַעֲדָעַס הוֹזֵי בָּאָזְוַנְדָּעַר אַיבְּעָרְגָּעְשְׁמוּעָסֶט גַּעֲוָאַרְן. בעיקָר האָט מַעַן זִיךְ גַּעֲטְעָנְהִיט וּוּגָּעָן די נִיְעָן שְׂוֹהָל, אַהֲבָן די יַעֲזָאַיטָן - אַז גַּעֲבּוּיט גַּעֲבּוּיט גַּעֲוָאַרְן אַלְאָז אַפְּרִיוֹוֹאַטָּעָן שְׂוֹהָל, האָט זִיךְ נִשְׁתַּחַת פָּאָרְלָאַנְגְּטָקִין שָׁוָם באָזְוַנְדָּעַר עַרְלְוִיְבָּעָנִישָׁ דָּעָרָפָּאָר.

די הוַיְכָגְעָרִיכְט האָט גַּעֲפִסְקִינְט, אַז די שְׁטָאָרָטָט האָט נִשְׁתַּחַת גַּעֲהָאַט דַּעַם רַעֲכַט צוֹ פָּאָרְקָוּפְּן די הַיְזָעַר, אַהֲבָן

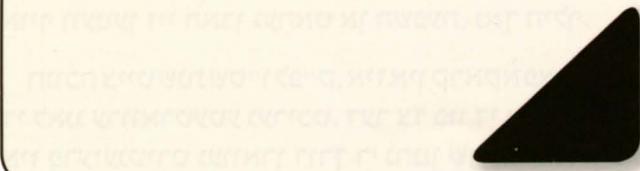
שיר גאָלָדָן

בית מקדש שרchanן • חורכנא גולות נכל

**קָרְעִי אַיִּם וְאַיִּם מִנְחָה יִשְׁיבָּוּ
אֶל מִקְוּם שְׁם יְיָ הַר צִיּוֹן
וְתָהִי שְׁכָר גּוֹים אַשְׁכָר יִקְרִיבָּוּ
וַיַּדְעֵוּ בַּיְשָׁמֶךְ יְיָ עַלְיוֹן
וְשָׁם שְׁמָךְ עַזְוֹ בְּחַבְיוֹן
כִּי חָתָאוּ עַמְּךָ
שְׁלָחָת בְּשַׁלְוֹמָךְ
מִטְהָה זְעַמְּךָ
וּמִלְכָי מְדָיָּה
הַחִזְקָוָי יְדָיָּה
בְּרִיךְ יְיָ בְּיִהְפְּלִיאָה חָסְדָוָיָּה**

נק פורייס • נינו בית מקדש הצעי

**חָמָס קָם לְמִטְהָה רְשָׁעָה
לְהַצֵּר לִי מְכָל צָוָרָה
לִי קוּוֹ רְשָׁעִים לְאַבְדִּינִ בְּפֶשֶׁע
וְאַתָּה כּוֹנְתָת אֶת אָשָׁוָרָה
אַהֲם הַרְאָנִי בְּכָל שָׂוָרָה
הַעֲמִיד בְּמִרְחָבָר וְגַלְיָה
וְשִׁנְתָת גַּאֲוָלָה
מִמְלָכִי אַ-יָּהָיָה
בָּאָה אַ-יָּהָיָה
מִקְזָן שְׁבָעִים שְׁנָה
בְּקָרִית מֶלֶךְ חָנָה
בְּנָה בְּנִיתִי בֵּית זְבוֹלָה
בְּרִיךְ יְיָ בְּיִהְפְּלִיאָה חָסְדָוָיָה**

באכ"ד²⁰ פון לובלין - פון די פרנסיס פון דעם יודע ארבע ארכותי, אונז וויאר אדוואקאט לוירענס זארעבסקי.

די קלאגע איז אינגעטילט געווארן אין דריי חלקים, אויף וואס דער קעניגליכער פסק איז געוועהן:

1. דאס הויז פון די יורשים פון זיסקינד איז אומלעגאל פארקיפט געווארן, אונז די יעוזאיטן קענען עס אפקויפן פאר דעם ארגינעלן פרייז.

2. די אנדערע הייזער - אויסער די שוהל - דארף דער שטאטראט צוריק אפקויפן פון די אידן, פאר דעם ארגלאנטן פרייז.

3. לגבי די הייזער ארום די שוהל, האט דער קעניג געפֿסְקִנְטַ גֶעָשְׁפֵּט בְּלִיבְּטַ גֶעָשְׁפֵּט, וויל עס איז באשטטיגט געווארן דורך זיין פָּאָרְגִּיעָרְ קָעְנִיגְ שְׂטָעְפָּאָן באטורוי.

4. די שוהל אליאן זאל אבער אין די קומענדיגע 'אקט' וואכן' קאנפֿיסְקִירְט וווערן, אונז איבערגעגעבן וווערן צו די יעוזאיטן.

'דעם' אורתיל האט מען שוין לידער נישט געקענט אפעליין!

מען ווענדט זיך צום 'סימ'

די אידן זענען אוועק פוןיס קעניגליך הוויז שטאראק נידערגעשלאגן, אבער זיז האבן נאך אלס נישט אויפגעגעבן האפֿעָנוֹנְג. זיז האבן זיך געוואנדן צום פּוֹלִילְשָׁן פָּאָרְלִיאָמְעָנְט און ווארשא - דער 'סימ'. דער חשבון איז געוועהן, איז וויבאלד די פּוֹלִילְשָׁן פריצים האבן געהאט א שוער הארץ אויף דעם אַמְּטִירְנְדָעְרָ קָעְנִיגְ, אונז אַקְרָוּם אוֹיגְ אוֹיפְּ זְעֻזְעָאָיטָן - זיז זענען גאהר געוועהן אויסן גענץליך צו פָּאָרְטְּרִיבְּן די יעוזאיטן - האבן די אידן געהאפט, איז די ביידע פָּאָקְטָן ווועלן עווענטועל שטיין צו זויאר זויט. זיז האבן געשיקט דריי דעופטאותן, אַרְיִינְגְּרָעְכָּנְט דעם פרנס ר' נחמן שרענצישל, קיון ווארשא, אונז האבן זיין געהאט דעם לעמבערגער ארכיבישאָפִּי אַנְזָאָמָאָיסְקִי, אונז דער וואויאוֹאָדָעָן פון רייסען גָּלְסְקִי, צו זויאר זויט.

ווילנדיג און ווארשא, איז ר' נחמן כסדר געוועהן פָּאָסְטְּלִיךְ פָּאָרְבִּינְדָן מִיט די לעמבערגער קהלה, וואס האט אומגעודולדיג געווארט פָּאָר גּוּטָע נִיּוּס, אבער ביןִי לבני

20 באכ"ד איז ראש תיבות: בז' אב' בית דין. ד דנסטער פון משפחת באכ"ד, האט איז הערטש אונגעיבור מיט יהאן שפעטער - בי אײַנְיקְלָעְךְ פָּון רְבִי הַשְׁלִישִׁי פָּון קְרָאָקָא זִיז. ס' איז מיר נישט באקאנט, געניז פון וועלן רב אין לובלין דער ר' משה איז געוועהן און זוון. איז די קופפה אידיעו אונזער געשיכע האט זיך אַפְּגָּשְׁפְּלָעְן, האבן לאון לובלין גדרנט אלס רנְבִּים: האון ר' יצחק שפּוּרָא זִיז, האון ר' שלמה ר' ליבש זִיז - דער מְהֻרְשָׁא. עס קען גאהר זיז, איז עס האנדטל זיך פון זוון פון דעם מהרים לובלין זִיז, וואס האט דאן געדינט אלס ובר אין לעמבערגער און שפעטער איז לובלין.

דעrgbער מוז זיז צוריק קויפְּן די הייזער פון די אידן, אונז צווצאהלן דעם פריזו וואס עס האט געקסט אויפֿצְבּוּין די הייזער. אונז זאל די שוהל רח"ל אַרְאָפְּגָּעָוָרָפִּן וווערן, אונז איר באדזן זאל צוריק איבערגעגעבן וווערן פָּאָרְן קעניג.

'אַרְאָפְּוָאָרָפִּן אַ שְׂוָהָל' - די אידן האבן נישט מסכים געוועהן דערצטו. עס איז פָּאָר זיז גָּעֲבְּלִיבְּן בְּלִוְיָז אַיְזָן לְעַצְטָע אַפְּצִיעָ, צו אַפְּעָלִירָן דעם אַוְרְטִילְ בְּיַמִּים קָעְנִיגְ זְעַבְּסָט. אונז איז זיז געטוהן.

וַיַּעֲקֹב אֶל־דָּבָר לְהָם

אין די צייט וואס די פָּאָרְשְׁטִיעָר פון דער אַידִישָׁעָר גַּעֲמִינְדָּע זענען געוועהן פָּאָרְנוּמוּן מִיט די גָּעֲרִיכְתְּלִיכְעָ פְּרָאָצְעָדוֹרָן, זענען די אַידִישָׁעָר לְעַמְבָּרְגָּעָר אַיְנוֹאוּינְעָר נִשְׁטָגְּ גָּעֲבְּלִיבְּן שְׂטִיל.

תשובה ותפלת וצדקה מעבירין את רוע הגזירה' - דיראשי הקהלה האבן גוזר געוועהן אום תפילה, אונז אלע' קהלה מיטגילדער, אנסים נשים וטף, האבן זיך פָּאָרוֹזָאמְלָט אַין ד' אלטע שוהל', וואו מען האט מתפלל געוועהן און תשובה געטוהן, פרואונציג אַוְיסְצּוּפּוּעָלָן אַישְׁוּהָ פָּון הִימְלָ אַז די בִּיטְעָרָעָ גְּזִירָה זָל בְּטָל וווערן. האון ר' יצחק הלו זצְיל דערמאָנט, אַינְסְ פִּירְוּשָׁ צו זִין שִׁיר גָּוֹלְהָי וווערטער יאַיש לבוב ילְבָב כל איש ישראל, איז נישט בלוי די לעמבערגער אידן פון די אַומְגָעָנְט האבן זיך יעס טאג, נאָר אונז אלע אידן פון די אַומְגָעָנְט האבן זיך משתחט געוועהן אַינְסְ יום תפלה.

אונז האט די קהלה פָּאָרְלָאָגְט, איז יעדער 'בעל הבית' - אַיְגָעָנְטִימְעָר פָּון אַ הוֹיז, זאל שענקיין אויף צדקה אַיְרְלִיכְעָ באַשְׁטִימְטָע סְוּמָע גָּעָלָט, בֵּיז מְשִׁיחָ ווּטָ קְוּמָע בְּבִיאָ. מען האט פָּאָרְלָאָגְט פָּון יְעָדָן, דאס מְקַבֵּל צו זִין אויף זיך בְּתוֹרָת יְנָדָר עַל דַּעַת רְבִּים' - אַנְדָּר ווּאָס מִקְעָן נִשְׁטָמְתִּיר זִין.

דער 'עַנְדְּגִּילְטִיגָּעָר' אַוְרְטִיל: 'גַּעַט אַיְבָּעָר דִּי שְׂוָהָל'

פארְשְׁטִיטִיט זיך, איז צו קענען פָּאָרְלִיאָגְן די טענות פָּאָר דעם העכסטן אַוְטָאָרִיטְעָט, האט מען זיך גַּעֲמֹזָט גּוֹט צְגָוְרִיאָטן. די יעוזאיטן האבן זיז גַּעַנְאָדָן צו די קעניגין, פְּרִיּוֹוָאָטָעָ שְׂוָהָל. אונז האבן זיז גַּעַנְאָדָן צו די קעניגין, אויף ווועמען זיז האבן געהאט אַן השפעה, נאָך הילְפָּ.

חִנּוֹכָה צִיְּתִשְׁנָתָשׁ סְוּלְפִּיק, אַיז אַיְזָן קְרָאָקָא פָּאָרְגָּעָקְוּמָעָן די לאָגְגָרְזָעָנְטִיטָעָ גָּעָרִיכְתָּ. דער צְדָקָה פָּון די אַידִישָׁעָר אַיז פָּרְעָזְעָנְטִירָט גַּעַוְאָרָן דָּרָךְ ר' נָחָמָן שְׁרָעָנְצִישָׁל, ר' מְשָׁה

שיר גאולד-

ט' חנוכה

**בָּנוּ מְשֻלָּוֹ אֶזְעָרִים
בְּנֵי יְגִינָּס מְרֻרוֹ אֶת חַיָּנוּ
לְשִׁוּעָה צְפִיתִי וְרַאֲתִי עֹלִים וּגְבוּרִים
כְּהַגִּים מְשֻרְתִּי בֵּית מְאוֹנָנוּ
בְּבִיטִי אַהֲנָנוּ
הַיּוֹ שְׁתוּלִים
וּשְׁבָחוֹ גָּאוּלִים
יְהִינָנוּ מְיוּמִים
יְמִשְׁנָנוּ מְפִימִים
וַיהִי אַיְלָנוּ לְמִשְׁנָנוּ לִי
בָּרוּךְ יְהִי הַפָּלִיא חַסְדָוּ לִי**

גולות לודס וצמנעל

**הַרְבָּה וַיְשַׁטְמִינוּ וַיְמַרְרוּנִי
בְּצַלְלֵי חָצִים אֲדוֹם וַיְשַׁמְעָלִים
יָאמְרוּ נָא יְרָאֵךְ כִּי יְרָאֵנִי
מֵי בְּמַכְהָה אַיִלִים
צַעְקוֹ חֹזֶה אַרְאִילִים
הַעַלְהָ אַרְוֹכָה
לְפִצְעָה וּמְדֻוכָה
כִּי הַכְּהָה
שְׂוִיעָתִי אַלְיךָ
וְתַעֲנִינִי בַּיּוֹם אַרְלִי
בָּרוּךְ יְהִי הַפָּלִיא חַסְדָוּ לִי**

דער פולישער 'סִים' און ווארשא, ווי זעהט היינט אויס

אייז נישט געוועהן צופיהל וואס צו טוון. דער זייגער האט זיך גערוקט, אונן עס זענען אדורך די אקט וואכן, אונן מיהאט געמווזט אויספיהרן דעם קעניגס באפעל.

די שוהל ווערט רח"ל פארוואנדלט אין א קירכע'

דער שרעקליכער טאג האט זיך דערנענטערט. מאנטאג פרשת ויקהיל, כייז אדר אי שנת שס"יו לפ"ק, האט דער פרנס ר' מרדכי שרענץילש געלאזט אויסיריניין די שוהל, מיהאט מיט א שווער געמווט אroiיסגענומען די ספרי תורה, אונן אלעס וואס אייז נאר געוועהן מעגליך, פון די שוהל.

צייינונג פון די יודענאנט אין לעמבערג

דינסטאג אינדערפרי, אייז אין דעם אידישן קווארטאל געוועהן שאַ שטיל - ווי אויסגעשטארבן. די געוועלבר זענען געוועהן פארשלאָסן, אלע האָבָן זיך באָהָלָן אין די הייזער. די בושה אייז געוועהן אומדערטרעגlick. מייגיט מחלֵי זיינ אַשְׁוָהָל, אונן אַיר רח"ל פארוואנדלען אין דאס סָאָמע עַרְגַּסְטָעָה - אַ מְקוֹם טָמָא וְטוּמָה... אָן אַרט וְאָנוּ אַידְזָהָבָן בֵּין היינט שָׁוֹפְךָ שֵׁיחָ גַּעֲוָהָן לְפָנֵי קָוָן - דער מלֵךְ מַלְכִּים, וְאָנוּ מִיהָאָט עַוְסָּק גַּעֲוָהָן בְּתַשְׁבָּה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, גַּיִיט פָּאָרוֹוָאנְדָלָט וּוּוָרָן אַין אַרט וְזַיִן גַּיִיט הַעֲצָן עַל דִּי וְעַל מַשְׁיחָו, אַ פְּלָאָז וְאַוְגִּיטָּעָס וּזְיַין אַין כְּפִירָה אַוְן טוּמָה... דָּאָס וּוּוִיטָאָג האָט מַעַן גַּעֲקָעָנְט טָאָפָן אַין דִּי לוֹפְטָה.

דאש שליסל פון די שוחל, אונן די חברה שפאצ'רין א羅יס מלא שמחה.

די אידן, זעהנדיג ווי די באנדע גלחים קומען א羅יס מיט אוזא שמחה, האבן זיך צוואר עבראכן די העט מיט וויטיאג, אונן גערעכץ. אויסער דעם גרויסן חילול הקודש²³, האט ווי שטארק געוויטיגט דער פאקט, או די פארשאלטען יעזואיטן האבן יעצעט זיינער הויפטוקווארטי אין סאמע צענטער פונס אידישן קווארט. קיין גוטס קען דאס איבערהויפט נישט ברענגן.

די אידישע אייננווינער פון לעמבערג קוקן וויטער א羅יס פון פאנטער, זי זעהן וויר' מרדכי באגלאיט א羅יס די חברה מיט אוזא מין רואינקייט, אונן זי קענען נישט פארשטיין, וויפהיל געדולד קען שוין ר' מרדכי האבן!

'או איר ווילט, פלייהט אריין אין די שוחל'

אוזי צוריק א羅יס גיענדייג פון די שוחל, האבן די גלחים שווין פאנטאזרט ווי גיינע מאכן א גרויסע עפערונגס צערמאנייע, בי וועלכן מיוועט גיסן פוך אונן שועבל אויף

בילד פון פאָרָן קְרִיג, פון דעם אַדּוֹרְכֶּגֶן נַעֲבֵן די טּוֹרִי זָהָב שְׁוָהָל'

די אידן. אויסערדים, וועלן די אידן זיך מערכ נישט קענען פארשליסן אין געטה, וויל מיר זענען 'איין' זיינער געטה. אונן ווער וויסט וואס נאך זיינער מוחות האבן פיבערהאפטיג געטראקט, אונן וואס פאר א בייזע פלענען זי האבן דאן געלערט.

אבער ווי נאר זי אלע קומען א羅יס צו די גאס, נאכ'ין אדורכגיאן דעם שמאלן אדורכגאנגע, רופט זיך ר' מרדכי

די אידן שטייען ביי די פאנסטער פון זיינער האיזער, אונן קוקן א羅יס פון די שפארטעס פון צוישן די גראטעס, האפענדיג איז אפשר ווועט געשעהן עפער א נס. איזוי א羅יס קוקנדיג, זעהן זי א מאדען ערשיינונג. זי זעהן, ווי א אידל שפאצ'ריט זיך אראפ די גאס גאנץ געמייליך, אונן וווען ער קומט נאנטער, דערקענען זי איז דאס דער פרנס ר' מרדכי שרענצעל. ווי עס שטעלט זיך א羅יס פון די למבערגער אקטן, איז ר' מרדכי פון כארקטער אויס געועהן א רואינגע, אונן דא איז עס זעהר שטארק צוונז געקומען. ר' מרדכי קומט אן צום שמאלן דורךגאנגע, ואס זיינ פאטער ר' איצ'יק האט געבות הארט נעבן די שול-ווארטן. דאס פיררט צו צו די שוחל - אונן שטעלט זיך ווארטן.

איןצווישן, האבן זיך אויפין רינעך פון די שטאט איינגעזאלט די יעוזואיטן אונן באהערדע פון דער שטאטראט, פון וואנצעט זי האבן געלאנט אריינציגדרינגען און אידישן קווארט. אינאיינעם מיט זי איז געועהן, דער יודענרכטער²⁴ לעשניאווסקי, דער וויצע-סטאראָסטאָ פֿאָרָאָדוֹסְקִי, אונן דער וואויעוֹאָדָּע נְאָלָּסְקִי²⁵, ואס זי האבן געדארפט אַרְצִיכִיכָּעָנָּע ווי מען פיררט אויס דעם קעניגליך באפעל. עס האבן זיך אויך צוגעתעלט פארשידען נײַיגְרִיגְעַן צוקוּקָעָר, וועלכע זענען געועהן אינטערסיטט מיטצוהאלטן דעם פראָצעָדָר, אונן איזוי האבן זי זיך אַרְאָפְּגָּעָלָאָזָּט צום אידישן קווארט, מיט לעכט און פלאקטן, אינס ריכטונג פון די נײַע שוחל...

די פֿאָרָאָזָּלָעָטָּע קומען אן צום שמאלן אדורכגאנגע, אונן ר' מרדכי שרענצעל וואונקט זי מיטין גאנצן אַיְדְּלָקִיט און רואינקייט: גייטס אַרְיִין - 'הַרְּחִילְּשָׁה לְפִנִּיכְּךְ'. די באנדע זענען אַרְיִין אונן די שוחל מיט אַצְּנִישׂן שְׁמִיכִיל - עס איז זי געלונגגען דער אַקְצִיעַן!

בְּגַת הַעֲמָקָה סְפָנִיקָה בְּרַבְּכִי הַיְּשָׁגָה דָּתָךְ הַצִּיר

זיכוּוּ אֶלְהָם אֶת נְשָׁתָּה זֶבַח הַמָּסִיר הַעֲנִי שְׁהָרָר מְרֻכִּי כָּבָהָר יְצָחָק בעכוּוֹ שְׁעָמָק כָּל יְסִיּוֹתְּגָּבָּרָה בְּאָסָנָה וְעַלְיוֹ לְיָסָדְלָה בְּלָאָרְבִּי הַסְּרִינְהָה וְסָמְדָר נְסִיחָה לְהַזְוֹמָרָה בְּיַתְּמָרָה עַמְּפָעָה לְיִשְׁנָה עַמְּצָיָה רְחִיבָה קְרִיאָה גָּנָגָה וְעַסְק בְּסִצְוָה דְּבָהָרִי שְׁבָפִים וְלְבָתָלָה חָרָקָה עַמְּלָיָה יְיָזָלִים מְסָדָה כָּד כָּבָכָה לְהַעֲלָתָה פִּרְתָּחָה לְעַנְיָנִים וְלְהַנְּסָתָה גָּעָנִי לְלָתוֹת הַגְּנָגָה וְלְהַלְלוֹת לְעַנְיָנִים בְּשַׁעַת וּדְקוֹפָק עַל מְשִׁבְנָה וְלְהַכְּבִישׁ עַוּזָּסִים וְלְאַכְּרָבָה לְלָסְוָה תָּרָה לְעַיִן גָּעָרָם וְלְתָלְקָה מְהָם בְּעַנְיָנִים בְּכָל שָׁלָשׁ דְּבָלִים וְדְבָכָרָה לְכָבוֹד הַיְּרָאָה הַכִּימָה שְׁלָגָן כּוֹי לְהַלְּחָבָד בֵּיתְךָ הַמְּקָדְשָׁה מַתְּהָרָת הַכְּנָתָה הַחֲרָשָׁה אֲשֶׁר לְנוּ לְטוֹשָׁה וְלְכָבֵן. בְּעַלְבָּרְתָּם כַּמְּעַל:

דער נסח'יא-ל מלא רחמים וואס מיהאט געאגט אויף ר' מרדכי שרענצעל זיל

ר' מרדכי באגלאיט זי, ער וויזט זי אַרְוּסָה דִּגְרָוִיסָעָשָׁוָהָל, די וויבער שוחל, די קָרְיָדָאָרָן אָוֹן די זִיְתִּיגְעָ צִימָעָרָן, דערנָאָךְ חַתְּמִיָּעָט ער אַסְרָטִיפִּיקָאָט וְואָס באַשְׁטָעִיגָּט דאס אַרְבָּעָרְפִּיר פון די גַּעַבְּיִידָּע, פון ר' מרדכי צו להבדיל די יעזואיטן - ווי דער קעניג האט באָפּוֹלָן. ער געט זי אַיבָּעָר

21 ווען אַיך האט געהאט אַפְּאָצָעָס מִיט גַּי, אַיז גְּעוּוֹהָן באַשְׁטִימָט דְּרָפָאָר אַיְדְּרִיכְעָטָה.

22 עַמְּלִיכָּע באַהֲרָדָע וְעַלְכָּע האָבָן גַּעַדְאָפָט וְעַקְאָדָרִין וְמַעַן פִּיחָוֹת אַוְיס דַּעַם באָפּוֹלָן.

23 על פי הילכה איז דאס נישט ממש אַפְּרָאָבָלָעָם, אַבָּעָר דָּאָק גַּעַפְּ�עָנָה מִיר, או די חמונאַים האָבָן באַהֲלָטָן די אַבָּנִים המָבוֹת וְאָס די יוֹוִים האָבָן פְּאָרְשָׁוּעָטָס, אָוֹן אַבָּל שְׁלָצָר אַיִּז בְּאַשְׁטְרָאָפָט גַּעַוְאָן פָּאָרָן זִיך באַגְּנָזָמָן מִט כלְּמַקְדָּשׁ. הַגָּם אָוֹן על פי די, אַיז די קָדוֹשָׁה אוֹוָעָק נאָך אַיְדָע זַיְהָבָן פְּאָרְשָׁוּעָט די כלְּים.

שיר נאול-

בית כנסת נלטב

**רַבִּים קָמוּ עַלְיָ בְּמִזְמַתָּס
וְאַנְּיָ אֶלְךָ בְּטַחְתָּי
נְאֹולִים נָעֲשׂוּ גּוֹלִים מֵאַדְמַתָּס
גַּם פָּה לֹא נְחַתָּי
כַּפְלוּלִי
עֲבוֹדָת עֲבוֹדָה
לְתוֹרָה וְלְתַעֲוִידָה
בָּרוֹךְ יְהִי הַפְּלִיאָה חֶסְדָּוּ לִי**

העכית בכיכ"נ ליטות המכירות

**שָׁמוֹ אֶל לְבָם אֹיְבֵינוּ וְאָמְרוּ
נְאוֹת לְהָיִם לְנוּ נִירְשָׁה
יְהִי לְאִדּוּ וְעַבְרָתָם שְׁמָרוּ
מִבְּתֵינוּ וְחַצְרֵינוּ אָוֹתָנוּ לְגַרְשָׁה
לְנוּ נִתְנָה הָאָרֶץ לְמֹרְשָׁה
טָעַנוּ בְּמַלְוִילִים
וְאֹיְבֵנוּ פְּלִילִים
לְהַעֲמִיד אַלְילִים
וְנִכְתֵּב וְנִחְתֵּם לְהָם
שְׁהָדִין עַמְּהָם
בָּרוֹךְ יְהִי הַפְּלִיאָה חֶסְדָּוּ לִי**

או מיט א הויכע שטימע צו די פארזאמלטע: 'איך האב טاكע איבערגעגעבן די שוהל צו די יעוזאיטן, אבל אציננד קוקט און זעהטי'. דערביי נעמט ר' מרדיי ארויסן גרויסן שליסל פון זיין קעשנען, ער שטיעקט ער אריין איננס טויער פוננס שמאלן אדורכגאנג, און דרייט ער געמיTELך איז מאל און נאכמאלא.

דער הויפט גלח שטריעקט אויס זיין האנט מיט א גרויסן שמייכל, גרייט צו באקומווען דאס שליסל - זיינע אויגן זענען ווי פארקלעבט צו דאס שליסל. אבל ר' מרדיי געת אים נאך נישט דעם שליסל, נאר ער רופט זיך וויטער אן: 'די שוהל איז טاكע אייעריס, אבל דער אדורכגאנג - דאס איז שוין מיינס פריוואט'...

די יעוזאיטן עפערען פאהר אויגן, און ר' מרדיי זאגט וויטער: 'אזווי ווי ס'אייז שווער צו פליין אין די לפוט איבער די הייזער, האב איך אייך ארינגעעלאזט דורך מיין פריוואט אדורכגאנג - כדי צו קענען אויספיהרן דעם קעניגס באפעל, איך איבערצעוגעבן די שוהל. אבל דאס הויז דא, ארינגעערעכנט אט דער אדורכגאנג, איז 'מיינס', ער געהרט צו 'מיר' און בלוי צו מיר - ווי דער קעניג האט געפסקינט - מAMILא קענט איר דא לעגאל נישט אדורכגין... דעריבער בעהט איך אייך, פארקופט מיר צוריק די שוהל!

'און אויב נישט? רופט זיך אן איינער פון די פארזאמלטע. 'דעמאטס איז דער איניציגער וועג ארינציגוין צו איינער געביידע, בלוייז דורך די לפוט' - האט ר' מרדיי סארקאסטייש גענטפערט.

די יעוזאיטן זענען ווי באגאנס געווארן מיט א טאפ קאלט וואסער. זי האבן זיך אויפגעווקט פון זיעירע חלומות, און זיך געטראפן אין רעליטעט. זי דריינע זיך רעכטס און לינקס, צו דעם יודענרכטער, צום סטארארסטא, צום וואויעוואדע, און קווקו אויף זי מיט פארואונדערט אוניגן, ווי כאלו איינער פרעגט, צי דאס וואס ר' מרדיי האט יעט געזאגט שטימט. די באהערדא דריינען מיט די פלייצעס, ווי צו זאגן, דער רבּי מרדיי רעדט עפערס דברים של טעם'.

די גלחים דריינען זיך צוריק אויס צו ר' מרדיי, און זעהען ווי ער נעמט ארויס דעם שליסל פוננס טויער, לייגו ער צוריק אריין אין זיין קעשנען, מאכט זיך גליך דעם איבערצעיר, געת א ציה מיט פלייצעס, ער פארנויגט זיך, ער דרייט זיך אויס און גיט אהיים.

די יעוזאיטן זענען ארינגעוקומען איננס אידישן

צופרידן דערפון, וויל זי האבן דאך בכל נישט געוואלט האבן די יעוזאיטן אין די שטאַט.

אבער דער ייעזאיטן טאג' האט נישט געשפעריגט צו קומען.

קווארTEL זיך צו רײַיצָן מיט זי, דערווויל זענען זי אַרוּיס צו שפאַט אָונְ צו שאַנדע...

כוֹזּוּהַעֲנָדִיגּ דָעַם סְפָּעַטְעָקָאלׂ וּוּ דִי גַּלְּחִים גַּיְעַן אוּוּקּ פֻּנוּסּ קוֹוָאָרְטֵלּ מִיטּ אַרְאָפְּגָּעָלָאָזְטָעּ נַעֲזָרּ, האָבָן די אַיְדַּן אַפְּגָּעָאַטְמַטּ. זַעַחַט אָוִיסּ, אָזּ עָפָעָסּ אַשְׁטִיקָל שׁוּהָה אֵיזּ דָאּ.

דער פּוֹילִישׂ אַוְיפְּשָׁטָאנְד

וּוּ דָעָרָמָאנְטּ, האָט אַיְן דָעַם פּוֹילִישׂ פְּאַרְלָאָמָעָנְטּ - בעסְעָרּ באָקָאנְטּ אלְסּ דָעַר 'סִיםּ' - גַּעַהְעָרְשָׁתּ אַשְׁטִימָונְגּ קִיְגָּנוּ דָעַם קָעְנִיגּ. דָעַר קָעְנִיגּ האָט גַּעַזְוָכּ אַונְטְּרָאוּצְרוֹדוֹקוּן די דָעְפּוֹטָאָטּ, פֿרִיצִים אַוּן אַדְלִילִיטּ, אָונְ צַוְּ פְּאַרְמִינְעָרוּן זַיְעָרּ כָּחּ. וּוּ פְּאַרְשְׁטָעַנְדְּלִיךּ האָבָן זַיְיָ זַיְכּ נִשְׁטּ גַּעַלְאָזְטּ פּוֹן אַיְסּ, אַוּן עַסּ האָט גַּעַפְּהָרֶטּ צַוְּ אַן אַוְיפְּשָׁטָאנְדּ - באָקָאנְטּ אַיְן פּוֹילִישׂ אלְסּ 'רָאָקָאַשׂ' זַעַבְּזִידְאָוּסְקִיגָּאָ.

שַׁבְּתּ קָודְשָׁ, בְּ' אַבְּ שָׁנָתּ שְׁסִיּוּ לְפִ"קּ, האָבָן די אַוְיפְּשָׁטָעַנְדְּלִיךּ פְּאַרְמִירֶטּ אַבְּוֹנְדּ²⁵, וּוּאָסּ בְּרָאָסּ אַיְזּ גַּעַוְועָהָן מִיקָּאָלִי זַעַבְּזִידְאָוּסְקִי, דָעַר אַוְיבָּנְדָרְמָאָנְטָעּ סְטָאָנִיסְלוּבּ סְטָאָדְנִיצְקִי, אַוּן נָאָךּ, אַוּן זַיְיָ האָבָן פְּאַרְלָאָנְגּטּ גַּעַנְצְּלִיךּ אַוְמְצְעָוָרֶפּן דָעַם קָעְנִיגְרִיךּ, אַוּן פְּאַרְטְּרִיבִּן די יְעֻזְאָיטּן פּוֹן פּוֹלִין.

דָאַנְעָרְשָׁתָאָגּ אַדְעַרּ פְּרִיְיטָאָגּ פְּרִשְׁתּ חַקְתּ וּבְלַקּ שָׁנָתּ שְׁסִיּוּ זָהָבּ לְפִ"קּ, אַיְזּ פּוֹן דָעַם אַוְפְּשָׁטָאנְדּ גַּעַוְועָרָן אַקְרִיגּ בְּמַלְאָאָה מִבְּנָה הַמִּילָה - באָקָאנְטּ אלְסּ דָעַרּ שְׁלָאָכְטּ פּוֹן זַוּזָוּוּ - וּוּלְכָעּ דִי קָעְנִיגְלִיכּ אַרְמִיּיּוּ האָט גַּעַוְועָנָעָן, מִיטִּין פְּרִיזּ פּוֹן צַוְּיִיּוּ הַוְּנְדָרְתּ פְּאַטְּאַלְיְתָעָטּוּן. וּוּעַדּ אַוְיפְּשָׁטָאנְדּ האָט זַיְקּ גַּעַנְדִּיגְטּ, כָּאַטְשּ עַסּ אַיְזּ נִשְׁטּ גַּעַלְגָּעָן די אַדְלִילִיטּ אַוְמְצְעָוָרֶפּן דָעַם קָעְנִיגְרִיךּ, דָאָךּ אַיְזּ זַיְיָ גַּלְוָנָגּן אַיְינְצּוּזְיְמָעָן אַירּ צַוְּ בְּאַגְּרָעָנִיכּן אַזּ זַיְיָ זַיְלָאָן זַיְינּ אַונְטְּרָעָן קָאָנְטְּרָאָלּ פּוֹנוּסּ 'סִיםּ'.

די יְעֻזְאָיטּן האָבָן זַיְקּ גַּלְיִיךּ גַּעַוְואָנְדּן צַוְּ דִי שְׁטָאָטְרָאָטּ האָבָנְדִּיךּ אַשְׁפָּעָה אַוִּיףּ דִי קָעְנִיגָּן, וּוּלְכָעּ האָט מַשְׁפִּיעּ גַּעַוְועָהָן אַוִּיפְּנִיּוּ קָעְנִיגּ, אַזּ עַרּ זַאְלּ אַרְוִיסְגָּעָבּן אַבְּאָפְּעָלּ, אַזּ דִי יְעֻזְאָיטּן דָאָרֶפּן בְּאָקְוּמָעָן אַנְיִינְגּ אַרְטּ, טָאָקָעּ נִשְׁטּ דִי שַׁוְּהָלּ, אַבְּעַרְ דִי אַיְדַּן דָאָרֶפּן דִסְ אַוְיסְצָהָלּ. דָעַרּ מַלְכּ הַאָט אַרְאָפְּגָּשִׁיקְטּ קִיּוּן לְעַמְבָּרְגּ אַקְמִיסְיָעּ, וּוּאָסּ האָט אַפְּגָּשְׁאָצְטּ וּוּפְהָלָעּ דָאָרֶףּ קָאָסְטּוּן אַשְׁטָעְטִישּׁ שְׁולָעּ אַזּ אַבְּדָעָרִיּ, אַזּ זַיְעָרּ מַסְקָנָא אַזּ גַּעַוְועָהָן - 3,000 פְּלָאָרִין. פְּסַחְ צִיְּתָ שָׁנָתּ שְׁסִיּוּ לְפִ"קּ, האָבָן די יְעֻזְאָיטּן פְּאַרְלָאָנְגּ אַטּ דִי סּוּמָעּ פּוֹן דִי אַיְדַּן.

דָעַרּ שְׁטָאָטְרָאָטּ - זַעַהְעָנְדִּיךּ אַזּ דִי יְעֻזְאָיטּן פְּלָאָנְעָן עַרְנְסָטּ צַוְּ בְּלִיְבּוּן אַיְן דִי שְׁטָאָטּ - אַזּ גַּעַלְאָפּן אַפְּעָלְיוּן דָעַם בְּאָשְׁלָוֹסּ צָום קָעְנִיגּ, וּוּלְכָעּ האָט זַיְיָ שִׁיעָרּ נִשְׁטּ פְּעַרְזְּעַנְלִיךּ אַרְוִיסְגָּעָוָרֶפּן פּוֹן זַיְינּ פְּאַלְאָץּ!

אַזּ אַבְּלַדּ פּוֹן אַרְיָן קָרִיגּ, פּוֹן דָעַם 'אַדְרָכָנָאָגּ' נַעַן דִי טָוִרִי זַהְבָּשְׁוָהָלּ.

די יְעֻזְאָיטּן האָבָן זַיְקּ גַּלְיִיךּ גַּעַוְואָנְדּן צַוְּ דִי שְׁטָאָטְרָאָטּ נַאָךּ הַיְלָפּ, אַבְּעַרְ זַיְיָ זַעַנְעָן גַּעַוְועָהָן גַּאנְצּ צּוֹפְּרִידְן פּוֹנוּסּ גַּלְוָנְגָּעָנְעָם שְׁפִּיצְלָ פּוֹן דִי אַיְדַּן. האָבָן די יְעֻזְאָיטּן האָבָן גַּעַזְוָכּ אַפְּצּוּקְוּפּן אַשְׁכִּינְזִידְגּ הַוִּזּ פּוֹן וּוּאָוּ וּוּאָסּ מַעְן וּוּעַטּ קָעְנָעָן עַפְעָנָעָן אַנְיִינְטָסּ טִירָ צַוְּ דִי שַׁוְּהָלּ, אַבְּעַרְ אַלְעַלְהָ הַיְזִיעָרּ זַעַנְעָן גַּעַוְועָהָן דִי אַיְינְגְּטוּסּ פּוֹן אַיְדַּן, אַזּ זַיְיָ האָבָן גַּעַקְעָנְטָ רַעַדְן צַוְּ דִי וּוּאָנְטָ! זַיְיָ האָבָן זַיְקּ אַרְאָפְּגָּעָלְאָזְטּ וּפְאַרְסְמִיטָעָמְעָן מִיּוּן, אַזּ גַּעַזְוָכּ אַנְדָעְרָעָעָן דִי גַּעַלְגָּעָן עַצְחָ וּוּי וּפְאַרְסְמִיטָעָמְעָן עַפְעָנָעָן פּוֹן דִי גַּאָסּ, זַיְיָ האָבָן מַעְן קָעוּן עַפְעָנָעָן עַפְעָנָעָן אַנְדָעְרָעָעָן דִי גַּאָסּ, אַבְּעַרְ אַרְוּמְגָּעָנְיִשְׁטָעָרְטָ בְּיַיְלָהָרָעָעָן הַיְזִיעָרּ אַוִּיףּ יְעָנָעָגְּעָן גַּאָסּ, אַבְּעַרְ סִיאַזְיָהָן גַּעַוְועָהָן יְוּלָאָוּ לְמַצְאָה אַתְּ הַפְּתָחָהּ.

מַאְנְטָאָגּ פְּרִשְׁתּ מַצְרוּעָ, גְּ נִיסְן, האָבָן די אַיְדַּן פְּאַרְגָּלִילִיגְטּ אַקְאָנְטָרָקְטּ פְּאַרְ דִי יְעֻזְאָיטּן וּוּאָרְשָׁאָאָ, אַזּ זַיְיָ זַעַנְעָן גַּרְיִיטָ צַוְּ קְוִיפְּן הַיְזִיעָרּ פְּאַרְ דִי יְעֻזְאָיטּן עַרְגָּעָצְמָן זַיְעָרּ בְּעַלְוֹתּ אַוִּיףּ דִי אַזְיִישָׁעָ הַיְזִיעָרּ אַזּ דִי שַׁוְּהָלּ. דִי שְׁטָאָטְרָאָטּ אַיְזּ אַבְּעַרְ נִשְׁטּ גַּעַוְועָהָן

די אידן באקומווען צוריק זיינער הייזער

- און די שוחל

שיר גאולה

פעולות טרחל להחזרת הרים לארץם

אַיִשׁ לְבָבִ יָלֶבֶב בֵּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל
תְּפַשְׁׁוֹ אַמְנוֹת אֲבוֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר שָׁבָו וְשָׁחְרוּ אֶת הָלָל
וַיַּדְרוּ נָדָר בְּעֵת צְרוּתֵיכֶם
בְּכָל בֵּית עִיר מוֹשֻׁבְתֵיכֶם
אִישׁ בֵּיתוּ יִגְאַל
וְעַל נָדָר לֹא יִשְׂאָל
מִדִּי שָׁנָה בְּשָׁנָה
יִגְבֹּחוּ בְּאִמְנוֹנָה מִה תְּשַׁתְּחַחֵה נְפֵשִׁי הַזָּהָרִי
ברָךְ יְיָ בְּיַהְפָּלִיא תָּסְדוּ לִי

ଘוֹלוֹת בֵּית סְכַנְתָּה

מִבְּיַת אֱלֹהִים נִתְּבָטְלוּ תְּתַפְּלָלוֹת
כְּמוֹ אַרְבָּעׁ שָׁנִים וְשָׁשָׁה חֲדַשִּׁים
גָּלָס לֹא נָרוֹא תְּהִלָּוֹת
וּשְׁם שָׁאָרִית וּפְלָטָה לְצַאוֹן קָדְשִׁים
וְאוֹבֵד סְכָסָךְ וְגַם בְּרוֹשִׁים
נִהְפְּכוּ בַּיּוֹם קָרְבָּן
וַיְהִי מַוְשִׁיעַ וְרָבָן
הַוְּרָמָה הַעֲטָרָה
לִיְשָׁנָה הַחֲנוֹהָה
ברָךְ יְיָ בְּיַהְפָּלִיא תָּסְדוּ לִי

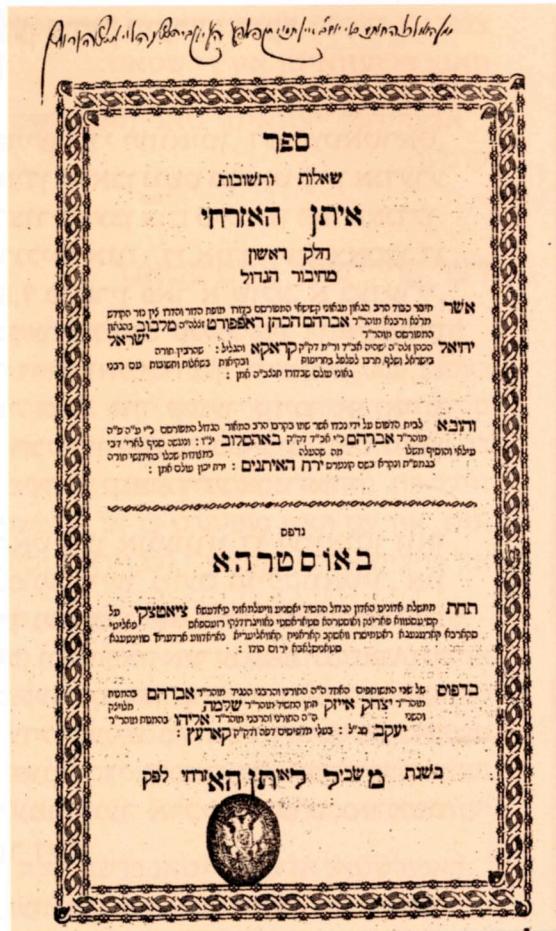
די דריי פארטיען - די יעוזאיטן, דער שטאטראט, און להבדיל דיאידן - האבן נישט געהאט קיין אנדרע ברירה, נאר זיך צורייק עצמן צום טיש און פארהאנדל. מיהאט זיך פארגליקן איזוי : די אידן וועלן צאהלן די שטאטראט 9,600 פלארין פאר א שולע, א בעדררי, און צו קענען בויען א נייעם טויער און די שטאטריס מוייער, און פאר די יעוזאיטן וועלן זיינ צאהלן 11,000 פלארין, איז זיינ זאלן זיך קענען קויפן און איינו פלאז. דער סך הכל פון 20,600 פלארין, ווועט וווען אויסגעצלט במשך די קומענדיגע אקט יאהר.

עשרה באב האט מען אנגעוויזן די יעוזאיטן וואועס ווועט זיך געפונען זיעיר נייעם הוייפקוואטיר, און זיינ האבן צורייק געשנטקט די אידן זיינער הייזער. אויסער די שוחל, וואס פאר איר ערעדבעונג האט זיך פארלאנגט דעם קעניגס, און אויך דעם לעמבערגער ארכיבישאפס, ערלייבעניש. מיהאטו זיך תינכף גענומען ארבעטען צו באקומווען די געפאנדרטע ערלייבעניש, אבער און די לעמבערגער ארכיוון וווערט גארנישט דערמאנט איבער דעם.

ס'האט גענומען נאך א האלב יאהר ביז מיהאט ענדליך צורייק באקומווען דעם 'שליסלי' פון די שוחל, און מיהאטו איר צורייק מחודש געוועהן. דינסטאג, אט-tag נאך פורים - שיטסר שנת שע"א לפ"ק, האט מען איר עטטליך צורייק געעפנט. דריי יאהר - פון כ"ח אדר א' שנת שס"ו, ביז פורים שנת שס"ט - איז די שוחל ליידער געוועהן אין גויניש הענט. אבער ווי דערמאנט, האבן די גוים אין איר נישט געקענען ארי ארײַינטראטען, און עס איז זיינ ביה נישט געלונגנען ארי צו פארשווען.

דער 'שיר גאולה'

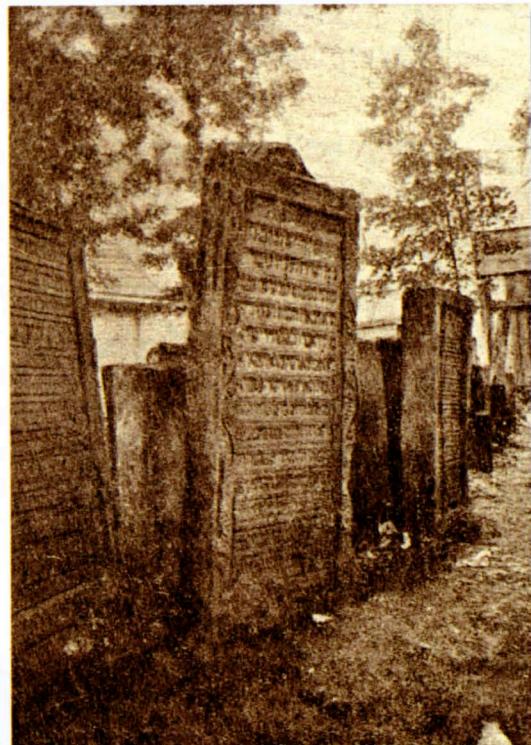
זו פארציציכענען את די פרידיגע געשעניש, האט הגאון ר' יצחק הלווי זצ"ל - דער ברודער פונט טורי זהב, וועלכער האט דאן געוואוינט און לעמבערג - געשרבין א שיר מיטין נאמען 'שיר גאולה'. דעם קומענדיגן שבת פרשת כי תשא, האבן זיך די שטעטישע אידן פארזאמלט און די שוחל, וואו מיהאט צום ערשות מאהיל געזינגען דער 'שיר גאולה'. אויך האט ר' מרדכי שרענциיש מכבד געוועהן זיינ איידעם, הגאון ר' אברהם הכהן רפאפורט זצ"ל, וועמען מיהאט גערופן ר' אברהם שרענциיש, צו האלטן א דרשא לבבוד המאורע, וואס איז געדראוקט אין זיין ספר 'שווית איתן האזרחי'.

שער-בלאט פון
ספר איטן האורוט
(דאס ספר האט א
הסכמה פון הרה"ק
על קדשות לי
מאדרטשצ'ז ציל
די חתימה יויפין
שער-בלאל, אויז
פון הגאנו ר' יעקב
ההשע הלוי איש
ההורוויז ציל'ל אברט
ולאוזי, בן צייל
בעל מוחה לוי צייל
אברט'ק פפ"ם, וחונ
הגאנו ר' אפרים
ולמן מרגליות ציל
(מבראד)

שער-בלאט פון שוית מהריי הלי - פון דעם מחבר פון דעם ישר
הגאלא'

די מצבה פון ר' אברהם שרענצעילש אין לעמבערג (היינט שטייט דאס שווין
ליידער נישט)

דער לעמבערגער רב - דער מהר"ס לובלין, אונ דער ראש
הישיבה - דער סמ"ע, האבן מתקו געוועהן, איז מיזאל
זינגען דעם 'שיר גאולה' יעדעס יאהר א שבת נאך פורדים,
וועיס ווערט אנגעצייכנט איזו די הקדמה צו דעם שיר: גם
קיימו וקבלו עליהם ועל בנייהם אחרים, בצירוף אלופיהם
גאונייהם עטרות ראשיהם, אשר שם האחד אחד בתורה
ובגדולה ני²⁶ ר"מ²⁷ ור"ג²⁸ אב"ד דק"ק הניל, הגאנו
המודפלה בדורו והמודפלה מהר"ר מאיר עין הגולה, והמאור
הגדול אשר כתר שם טוב על גבו עולה בשלשה כתרים
עטרתו כלולה, כהנא רביה ריכא ואבא, החכם המעליה ני'
ר"מ ור"ג מהר"ר יהושיע פלק כי' יצחו נצח סלה, כולם
התמיימו הסכימטו לאמר בבתי נסיוויתיהם בכל שנה, בשבת
שאוחר ימי הפורים, בין גאולה לגאולה, שיר זה הנקרא שיר
גאולה (זעה די גאנצע הקדמה אינס בייגעליגונג קעסטל).

דער מחבר פונים שיר האט מרמז געוועהן זיין נאמען
דעין ברミזה, איזו די ראייז הבטים - אני יצחיק בן הרובבי
שמעואל איש לבוב מבית לוי חזק. איזו אויך האט ער מרמז

26 נ"ד ישראל.
27 ריש מתייבטה.
28 וריש גלוותא.

שיר גאולה

מודה לך שביבת סוכנת לוי חולל

**לו ישכilio בעשوتך נראות
למען תצדך בברך
מידך ומאתך היה כל זאת
בסא הות לא יחברך
באו גוים רמסו חצריך
פנו את היכלך ולא נתפס לחללי יוסף מכללי,
הכעיסו למוקדך ולא נתפס לחללי יוסף מכללי,
לא כי מפסיקם גמוקם שנומרין בו הלוי,
ברוך יי' כי הפליא מסדו לי,**

מודה על הקבר ומונקח על השער

**חזק גואלנו יי' צבאות
להשבית אויב ומתנקמי
צץ ומצוק מצאנו ורבו תלאות
ומבלום יאלני יי' ברחמי
ישמח צדיק קוה קמי
השלימו אותו עמו
עשה שלום בדורנו
שיחי יערב
גאולת עולם תהיה לי
ברוך יי' כי הפליא מסדו לי,
במושור עקרה רגali ובנות עשות אתקה אל
בבית מעת מקדש נתן בפי שיר חדש
תעהלה לאיים גואלי,**

עדות הגאון רגיל על שיר גאולה ובו אקספארד

נש כל יקק כטפה עיי מזק פטמייך ככען כגינע מאמואר טל קלו' מזק
געיכיג' דסוך נמי השיד נזולה מנגנון מוסכי כלני עמי ספי זבוחים
טמייש נזולין וכטמייש נזומם למפע צפנום למיטים צין נזולין נזולין זבוחים
ככמ' מזק כמלע נזקפסלך מאכטן פטמי כלני מזק מזק נזון נזון זבוח
שי' פה לנונג דעם לי טמייש נז עמי וואט יקל פעל.
יוסף שאול הלוי נאמנזאהן

הסכם פון הגאון ר' יוסף שאול נאמנזאהן צ"ל אבד"ק לעמברג, ועלכל באשטוטיגט דאס
אטגענישקייט פון דעם שיר גאולה פון הגאון ר' יצחק הלוイ צ"ל

געועהן צוווי פסוקים אין די צוווייטע שורה פון יעדן 'בית'
- דער פסוק 'אודץ כי ענטני ותהי לי לישועה' פון היל, און
דער פסוק 'יאמרו גאולי די אשר גאלם מיד צר' פון קאפטיל
ק"ז ואס מיר זאגן יעדן ערבע שבת קודש פאר מנהה.

א חשוביע העתקה פון דעם 'שיר גאולה', פארשריבן אויף
פיר בויגנס און סוף פון א פראגער סיידור געדראקט אויף
קלף, מיט א פירוש ואס איז גשריבן געווואן דורכין מחבר
פון דעם שיר - הגיר יצחק הלווי, איז לאנגע יאהרן געלעגן
אין לעמברג. (דער דזיגעגר העתקה פונים 'שיר גאולה'
האט אייבעלעט די קרייג - זעה בייגעליגטען פאטאטאט).
אט די העתקה פונים 'שיר', האט א שטייקעל היסטאריע
הוונטער זיך, ווי פאלגנד :

אין די שטאט לעמברג איז געועהן א חבורה - ווי דער
שטייגער איז דאן געועהן און אסאך שטאט - וואס האט
זיך גערופן ' מגידי תהילים', און זיי האבן געלאוזט שריבין אט
דעם 'שיר גאולה' איננס מחרוז, מיט א פירוש - לזכרון עולם.
אין ספר מצבת קודש (מהזרות לעמברג - תרכ"ד) - וואו
דער שיר איז צום ערשות מאהיל פארענטליךט געווארן²⁹ -
ווערט גברענgett א שייקות צוישן די חברה ' מגידי תהילים',
מייטן מחבר פונים שיר. הר"ר עקיבא, א מיטגילד און די
חברה ' מגידי תהילים', האט אנגעפרעט א שאלת בי הייגיר
יצחק הלווי צ"ל (שו"ת מהרי' הלווי סי' כ"א), אויף וועלן
ער האט אים גשריבין א תשובה וואס הייבט זיך און איזו:
על דבר שכבתה, שעשיות הסכמה וקיים להשכים ולהגיד
תהילים בבורך בכל יום תמיד, והמתנדב יותר ליתן לצדקה
יקנה ויזכה להגיד לפני התיבה באותו שבוע. עס ווערט
דארט גברענgett אן השערה בשם הגאון ר' יעקב יוטען צ"ל
פון לבוב, איז אלץ מתנה לכבוד די דזיגען תשובה, האבן די
חברה ' מגידי תהילים' געלאוזט פאראייביגן זיין 'שיר גאולה',
דורכין בעהטן דעם לעמברגער סופר, הגיר אליעזר זוסמן

29 דערנאך איז עס איבעלגעדרוקט געווארן צוויי מהאל, און אין ביידע אויפלאגעס האבן די
מעתיקים נשט געטווח קיינ שילומתדייג ארביע, און עס געדראקט מיט טעוטים. און ערישטע
מאהיל איז עס ערישען אינס בון Geschicht der Juden in Lemberg העוד 152, און און דאס צוווייטע
מאהיל פירוש - אין צוירין קובץ יי' העוד תהמלה. מיר האבן איז בלוי גברענgett דעם
תוכן פונים שיר זעלבסט, אבער בסדר נא, אווי איז עס מעיר וויניגער זעלבסט פארשענדליך.
איך האבן מיר קלאר אנטצעינט דעם נאמען פונט מביר איז די ראש הביטים, און די צוויי
אייבעלגעראנטאטע טוקים, ואס פריעריעגע מעתיקים זענען נישט דערענגען או עס איז דרט
מורום. (תויה נתוונה למיר הרה'ג י' ישראל שמואל הלווי הורוויז שט'יא מגיש בישיבת באבוב
בini צין ובבית מדרשו בלבונדן, שעורי בתקון ניקוד השיר גאולה - תשואות חן חן).

פונ דיזשול געועהן אין אידישע הענט. בייז... ראש חדש
אַב שָׁנָת תְּשִׁיָּא לְפֶ'ק. אֵין דָעַם טָאגַהּ אַבָּן - וְוַיְיָ עַס שִׁינִינַט -
דִּי דִּיטִישׁוּ רֹזְחִים צְוִירִקְןָגָעָן דָעַם שְׁלִיסְלִיְיָ פָוָן יְדִי
טוֹרִי זְהָבְשָׂוְהָלִי, אָוָן אַטָּאגַ שְׁפַעְטָעָר - בִּי אַב - הַאֲבָן זַיִי
אַיר פַּאֲרְבְּרָעָנֶט!

דאָס אַיז דער זעלבער טְרוּיְעִיגָּעָר טָאגַ, וּוּעַן כִּיקַ מְרוֹן
בָּעַל קְדוּשָׁת צִיּוֹן זַצְלַל הַיְיָד אַיז פַּאֲרָכָאָפֶט גַּעֲוָאָרָן אַיְן
לְעַמְבּוּרְגִּיְזָרְקְדִּי אַוקְרִיְינְעָרְשָׁעִים יְמִינָשׁ, אָוָן דָעַר זַעֲלָבָעָר
טָאגַ וּוְאָס זַיִן זַוְהָן - דָעַר רַעֲטָעָר
פָוָן הַוּנְדָעְטָעָר סְפִּרִי תּוֹרָה פָוָן דִי
לְעַמְבּוּרְגָּעָר בָּתִי מְדָרְשָׁות וּבָתִי
כְּנִסִּיוֹת - כִּיקַ מְרוֹן נִיְיָן אָוָן פַּוְפְּצִיגַיָּאָהָר
אַיז מִיטַּנִּיָּן אָוָן פַּוְפְּצִיגַיָּאָהָר
שְׁפַעְטָעָר נְסַתְּלָקְגַּעְוָאָרָן, זְכוּתָם
יגָן עַלְינוּ.

הַיְיָנִיט צַוְּטָאגַ, אַיז דָא אַפְּלָאוּ
צְוִירִקְןָגָעָן אַיבְּרָצְבוּיָן דִי שַׁוְּהָל
צַוְּאָר אַמְּאָלִיגָן פְּרָאָכָט. אַבָּעָר
מִיר בָּעַהָעָט: יִשְׁלָמְמָעָר הַמְּעַבְּרָר אַת
הַבְּעָרָה, יִדְיָוּ בְּגּוּיִים מְלָא גּוּיּוֹת,
בָּמְהֻרָה בִּימְיוֹנוֹ אָמָן.

•
דִי דַּאְזִינָעָ שַׁוְּהָל הַאֲטָגַ גַּעֲהָאָט
נָאָךְ צְוּוִיָּ נְעַמְעָן, דִי גַּאֲלָדָעָנָע
רוֹזָא שַׁוְּהָלִי אָוָן דִי טְוִרִי זְהָב
שַׁוְּהָלִי. אַבָּעָר דִי צְוּוִיָּ נְעַמְעָן
וּוּלָעָן מִיר בָּעָזָהָשִׁיָּת שְׁרִיבָן
אַיְינָס קוּמוּנְדִּיגָן אַרְטִיקָל.

מעין הפתיחה

מִיר וּוְיִסְן וּוְאָס חַזְוִילָן דְּרוּקָן
זֶיךְ אָוִיס אַוְיפִּין חַוְרָבָן בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ, אֵז פּוֹנִים רְבָוּנוּ שְׁלַעַוּלָם
גִּיטִּישָׁת אֲרוֹיסָס חַלְילָה קִיּוֹן
דְּבָרָ רָעָן, נָאָר יַעֲדָעָן אַיז גּוֹטָן
אָוָן אַזְיכָר דִי צְרָהָ פָוָן שְׁרִיפָתָ בֵּית
אַלְקִינָו אַיז נִשְׁטָא אַנְדָעָרָשׁ, וּוּיִילָן
סִיאַזְיָ גַּעֲועָהָן אַחַסְדָּן שְׁפָדָן
כָּעָסָוּל עַלְעַצְמָן וּלְעַלְבָּנָים.³⁰

³⁰ עי' קידושין דף ל'א ע"ב, ובפרשי' שם.

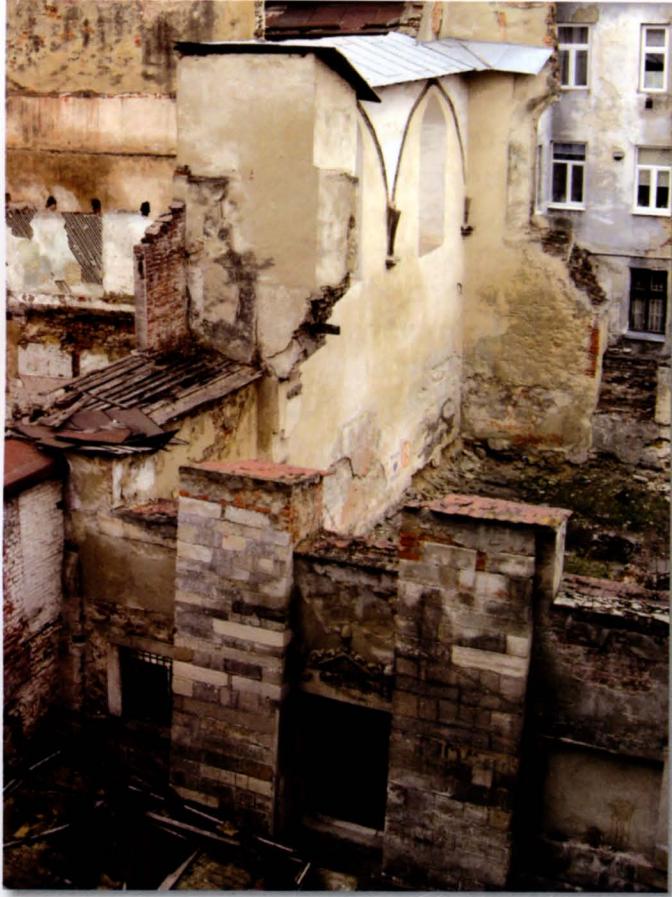
צְלָמָן פָּעָם דָעַם כָּבֵד דַגְשָׁבָן אַוְיִן קָלִי
פָוָן דָעַם שִׁיר גַּאֲלָה - וּוּלְכָעָה אַזְיךְ
עַפְעָנָעָן אַיז דִי יְטוּרָה וּבְשַׁוְּהָלִי בְּמַשְׁךְ
הַוּנְדָעְטָעָר יִהְרָאָה.

בִּיר יְהֻדָּה לִיבְהָהן זַיִל עַס צָו פָּאַרְשְׁרִיבָן, אָוָן עַס דְּעָרְנָאָךְ
מַנְדָּב זַיִן פָּאָר דִי שַׁוְּהָלִי. דִי הַעֲתָקָה פּוֹנִים 'שִׁיר גַּאֲלָה' הָאָט
דָאָרָט גַּעֲהָאָט אִיר אַיְגְּנָאָרְטִיגָן אַרְטָן, וּוּוּעַס אִיז גַּלְעָלָגָן
בְּמַשְׁךְ דִי קוּמוּנְדִּיגָן דְּרִיְיִי הַוּנְדָעְטָרָט יִהְרָאָה.

דִי שַׁוְּהָלִ אַין נַאֲצִישׁע הַעֲנָט

בְּמַשְׁךְ דְּרִיְיִי הַוּנְדָעְטָרָט אָוָן דְּרִיְיִסְגִּי יִהְרָאָה, אַיז דָעַר שְׁלִיסָל

די טורי זהב שוהלי - ווי זי זעהט אויס הײַנט.

די טורי זהב שוהלי בחורבנה, אינמיין די צוועיילע וועלט-מלחמה.

גורם געוועהן, אוֹ דֵי גּוּיִים פֿוּן אַיְירָאָפּעַ זָאלָן נִשְׁתַּת הָאָבָן
קִיּוֹן מַעֲגָלִכְקִיּוֹת מַחְלָל צַו זִין דֵי בְּתֵי כְּנֶסֶת אָוֹן בְּתֵי
מַדְרוֹשָׁות!

די באַכְוּבָּער שְׂוָהָל אַין לְאַנְדָּאָן

כַּדִּי צַו עַדְגָּנוּ מִיטָּא דְּבָר טָוב, וּוָיל אַיךְ צַוְּצִיכְעָנָן, אוֹ
אַיְן דֵי טָעַג, וּוָעֶרטַּת דְּרִיַּה יְאָהָר זִינְטַ מִיר - חַסְדִּי בְּאַכְוּבָּה
לוֹנְדָּזָן הַבִּירָה יִצְיָו - הָאָבָן זִיךְ אַרְיִינְגְּעַצְיָגָן אַיְן אָנוֹנָעָר
נִיעָם בֵּית הַמְּדֻרְשׁ הַגָּדוֹל, וּוָעֶלְכָּעָר הָאָט אַוַּיךְ שַׁיעַר-נִישְׁתַּת
מִיטְגָּעָמָאָכָט דָּעַם זַעַלְבָּן גּוֹרָל וּוּיְ דֵי טָרַיְ זהב שְׂוָהָל, וּוּנְ
גּוּיִים הָאָבָן אִיר גּוֹוָאַלְטַ אַפְּקוּיָּהָן אַוּן פָּאָרוֹוָאַנְדָּלָעָן אַיְן אַ
מְקֹומָ טָמָא, אַיְן הָאָרֶץ פּוֹנִים הַיִּמְישָׁן גַּעֲגָנָת.

זִכְרוֹן לְטוֹב, דִּיגְעַטְרִיעַיְעַסְקִינִים וּוָעֶלְכָּעָהָאָבָן אַוְיסְגַּעַנְגָּעָבָן
שְׁוּעָרָעַ גַּעַלְטָעָר עַס אַפְּצָוָרָטָעָוָעָן, אַוּן עַס פָּאָרוֹוָאַנְדָּלָן אַיְן
אַיְינָס פֿוּן דֵי שְׁעַנְסְטָעַ בְּתֵי מַדְרוֹשִׁים אַיְן דֵי וּוּלְטַ!

אָפְשָׁר מַעְגַּמְעָן זָאגָן, אוֹ אַוַּיךְ דֵי חֹרְבָּנוֹת פֿוּן דֵי בְּתֵי מִקְדָּשׁ
מַעַט דָּוָרָךְ דֵי דִּיְיְיטְשָׁן יִמְ"שׁ, אַיְן דֵי נַאֲכַט פֿוּן 'קְרִיסְטָאַל'
נַאֲכַטְיַ, הָאָט אַיְן גּוֹוָיִסְן וּוּגְגַעַהָאָט אַצדְטָבְּ צַוְּצַוְּ צַוְּצַוְּ
מִיר קָוקָנוּ זִיךְ אָוםָס, הָוּ דָהָיִ אַיְן עַנְגָּלָאָנד אַוּן אַוַּיךְ אַיְן דֵי
פָּאָרָאַיְינְגְּטָעַ שְׁטָאָטוֹן, זַעַהַט מַעַן לַיְידָעַר צְעַנְדְּלִיגְעָר שְׂוָהָלָן
וּוָאָס זַעַנְעָן פָּאָרָלָאָזָט גּוֹוָאָרָן, אַוּן דָּעַרְנָאָךְ פָּאָרוֹוָאַנְדָּלָט
גּוֹוָאָרָן אַיְן קִירְכָּעָס רְחַ"ל. יַא, הַלְּכָהִידִּגְּ אַיְן טָקָעַ דָּא
אַן אָוָפָן וּוּי אַזְוִי אַרְאַפְּצָוּעָמָעָן דֵי קְדוּשָׁה פֿוּן דֵי בְּנָנִים,
אַבָּעָר וּוּנְעַנְשָׁת קְרִיסְטָאַל נַאֲכַט, וּוּי אַזְוִי וּוָאָלָטְן דֵי
טוֹזְנְטָעָר שְׂוָהָלָן אַיְן אַיְירָאָפּעַ נַעַבְעַד אַוְיסְגַּעַנָּהָן, קִינְעָר
הָאָט זִי נִשְׁתַּת פָּאָרָקְוּפְּטַ צַו דֵי גּוּיִים, זִיכְעָר נִשְׁתַּת עַל פִּי
שְׁלָחָן עַרְוךְּ. סִיאַזְאַרְקְּ יַתְכּוֹן, אוֹ 'קְרִיסְטָאַל נַאֲכַט' הָאָט